

Anne Marttiin

TARINAN VOIMA

Elämäkerrallis-narratiivinen tarina
sijoitetun nuoren kokemuksista

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma

Marraskuu 2012

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>	Opinnäytetyön päivämäärä 6.11.2012	
Tekijä(t) Anne Marttiin	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK)	
Nimeke Tarinan voima – elämäkerrallis-narratiivinen tarina sijoitetun nuoren kokemuksista		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää millainen on lastensuojelun asiakkaan, sijoitetun nuoren elämäntarina ja millaisia kannattelevia kokemuksia hän tarinastaan löytää. Opinnäytetyö oli laadullinen ja lähestymistapa aiheeseen narratiivinen. Aineiston keruussa käytettiin metodina elämäkerrallis-narratiivista, kolmivaiheista haastattelua (BNIM, Biographic-Narrative Interpretive Method). Tarinan kerronnan tukena oli voimauttava valokuva -menetelmä. Analysoitu materiaali pohjautui haastattelussa kerrottuun päätarinaan ja sen tarkentavassa ja syventävässä vaiheessa tuotettuun materiaaliin sekä nuoren itsensä kirjoittamaan sisäiseen tarinaan. Materiaalista tehtiin sekä narratiivinen analyysi että narratiivin analyysi. Narratiivisessa analyysissä tarinaa teemoiteltiin ja tarinasta pyrittiin löytämään elämässä kannatelleita asioita. Narratiivin analyysissä tulkittiin tarinassa esiintyviä voimaantumiseen liittyviä aiheita ja verrattiin niitä voimaantumisen teoriaan.</p> <p>Narratiivisen analyysin osalta tarinasta saattoi havaita löytyneen paljon yhteneväisyyksiä vastaavan tyyppisiin lastensuojelun asiakkaiden kertomuksiin. Kuitenkin sekä itse työssä että sen tulkinnassa säilytettiin nuoren kertoman tarinan erityisyys, ainutlaatuisuus ja -kertaisuus. Tarinasta saattoi havaita elämän haasteista kertovan päätarinan muotoutuneen vähitellen kokonaisuudeksi, joka sisälsi valokuvien kautta löydetyn tarinan onnelliseksi ja turvallisiksi koetusta lapsuudesta sekä huostaanoton jälkeisestä ajasta. Valokuvien kautta selkeytettiin myös tarinaa tulevaisuudesta, jonka nuori koki kohtaavansa avoimesti ja luottavaisena. Narratiivin analyysin kautta tarkasteltuna tarinasta saattoi havaita useita voimaantumisen kokemusta kuvaavia seikkoja. Tärkeänä esille nousi voimaantumista tukevan kontekstin ja sosiaalisten suhteiden merkitys. Nuoren oma kokemus elämäntarinan kertomisesta oli positiivinen. Kerrotun tarinan kautta hän kertoi pystyvänsä hahmottamaan omaa elämää kokonaisuutena paremmin ja painottamaan asioiden merkitystä eri tavoin. Omaan kokemukseensa perustuen hän toivoi vastaavanlaista mahdollisuutta kokonaisen elämäntarinan kertomiseen muillekin sijoitetuille nuorille.</p> <p>Opinnäytetyössä käytetyn metodin ja sen dialogisuuden avulla on kertojan mahdollista nähdä elämäntarinansa uudesta perspektiivistä ja tätä kautta rakentaa minäkuvaansa. Toisaalta haastattelijan oli mahdollista tavoittaa haastattelun menneisyyttä ja tätä kautta myös ymmärtää koettua elämää ja kertojan antamia merkityksiä asioille.</p>		
Asiasanat (avainsanat) Narratiivisuus, voimaantuminen, valokuva, nuoret		
Sivumäärä 63 + 1	Kieli Suomi	URN
Huomautus (huomautukset liitteistä)		
Ohjaavan opettajan nimi Lehtori Mauno Saksio	Opinnäytetyön toimeksiantaja	

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>	<p>Date of the master's thesis</p> <p>6.11.2012</p>	
<p>Author(s) Anne Marttiin</p>	<p>Degree programme and option Degree Programme in Social Work/Bachelor of Social Services</p>	
<p>Name of the master's thesis</p> <p>The empower of a story – biographic-narrative story about custody young's life</p>		
<p>Abstract</p> <p>This bachelor's thesis aimed at clarifying what kind of lifestory do the young in custody have and what are the empowering issues in the story. The research also interested in the young's experience of storytelling. The research method was BNIM, TheBiographic-Narrative Interpretive Method. This method had three different subsessions, which produced the research material. The interview was supported by empowering photography. The story was analysed both by a narrative analysis and analysing the narrative. In narrative analysis the story was themed and there was found supporting elements in young's life. Analysing the narrative was targeted at subjects about empowerment and how they matched the theory about empowerment.</p> <p>The story was very similar to the researches about child welfare client's stories. However, specificity and uniqueness were essentials in story. During the interviews the main story came into gestalt including a story about experience of happy and comfortable childhood and a story about the time after custody. By photographs the future was clarified and the young described the future with an open-mind and trust. Analysing the narrative gave possibilities to notice empowered things. It was meaningful to notice how important the context and social relationships are in empowering process. Young's experience about biographic-narrative storytelling was positive.</p> <p>Storytelling helps the storyteller to see better his/her own life as a whole. It also makes possible to see meanings from different perspectives. By using this method it's possible to see your past, present time and future. Through the research and using this kind of research method it's possible to the interviewee to construct lifestory and identity. To the interviewer, it can reveal the storyteller's past and also meanings for different things.</p>		
<p>Subject headings, (keywords)</p> <p>Narrative, empowerment, photograph, youth</p>		
<p>Pages</p> <p>63 + 1</p>	<p>Language</p> <p>Finnish</p>	<p>URN</p>
<p>Remarks, notes on appendices</p>		
<p>Tutor Lecturer Mauno Saksio</p>	<p>Master's thesis assigned by</p>	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	LASTENSUOJELU	2
2.1	Yleistä lastensuojelusta	3
2.2	Tarinankerronnan merkitys lastensuojelutyössä	4
3	ELÄMÄNTARINAN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	5
3.1	Elämäkerrallis-narratiivinen metodi.....	6
3.2	Narratiivisuuden käyttö elämäkerrallisessa tutkimuksessa.....	7
3.3	Voimaantuminen	12
3.4	Valokuvan käyttö terapeuttisena välineenä.....	14
4	TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	16
4.1	Tutkimuksen lähtökohdat.....	17
4.2	Aineiston keruu	18
4.3	Aineiston analyysi.....	23
4.4	Luotettavuus ja eettisyys	24
5	MATKA SISÄISEEN TARINAAN	28
5.1	Tarinan avauskysymys ja pääkertomus.....	28
5.1.1	Tarina lapsuudesta	29
5.1.2	”Kuitenkin tästä mä selviän”	34
5.2	Valokuvien avulla syvennetty tarina.....	37
5.2.1	Albumikuvien matka lapsuuteen	37
5.2.2	Merkitykselliset kuvat	40
5.3	Sisäisen tarinan muotoutuminen	42
5.3.1	Minun tieni – nuoren kirjoittama sisäinen tarina.....	43
5.3.2	Oma kuvat prosessin päätöksenä	47
6	”HALUSIN SAADA KAIKKI HUONOT ASIAT ULOS”	48
6.1	Selviytyjän tarina, narratiivinen analyysi.....	48
6.2	Voimautumisen kokemukset, narratiivinen analyysi.....	51
6.3	Nuoren ajatukset elämäntarinan kertomisesta.....	55
7	POHDINTA	55
7.1	Opinnäytetyön hyödynnettävyys.....	57
7.2	Jatkotutkimusaiheet.....	58

7.3 Opinnäytetyöprosessi	59
8 EPILOGI	61
LÄHTEET	62

LIITE

Liite 1: Tutkimuslupa.

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aihe on sijaishuollossa asuvan nuoren elämäntarina. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, millainen on sijoitetun nuoren elämäntarina, millaisia voimavaroja ja kannattelevia tekijöitä nuori löytää tarinan avulla elämästään sekä millaisena hän näkee tulevaisuutensa. Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen ja lähestymistapani on narratiivinen. Tutkimusmetodinä on elämänkerrallis-narratiivinen haastattelu, jota tukee voimauttava valokuva -menetelmä.

Olen työskennellyt sijoitettujen lasten parissa vuosia ja kokemukseni mukaan lapsella tai nuorella on usein tarve kertoa tarinoita ja kokemuksia omasta elämästään. Toisinaan tarinat ovat fiktiivisiä, sadunomaisia tarinoita, toisinaan hyvinkin kuvaavia, tositapahtumia menneisyydestä. Tarinoilla on aina jokin merkitys kertojalle itselleen, kaikkea ei välttämättä tarvitse aina edes lausua ääneen. Tarinat ja niiden kerronta on osa elämää. Vai voisiko jopa ajatella elämän rakentuvan tarinoista? Uskoisin, että jokaisella meistä on tarve jollain tavoin kertoa omia tarinoita. Kokemani nuorten tarvitsevuuden pohjalta olen käyttänyt työmenetelminä lastensuojelun parissa erilaisia elämäntarinnan kerrontaa tukevia menetelmiä. Kokemukset menetelmien käytöstä ovat olleet erittäin positiivisia ja tekemäni havainnot ovat vakuuttaneet minut menetelmien vaikuttavuudesta. Voimauttavan valokuvan käyttö on perustunut kuvaustilanteen vuoro vaikutuksellisuuteen ja omakuvaprosessin yksilölliseen identiteettityöhön. Menetelmän rinnalle olen kuitenkin kaivannut asioiden sanoittamista, sillä nuorilla tuntuu rakentuvan kuin itsestään kuvien ympärille tarinoita. Vaikka voimauttavan valokuvan eräänä ajatuksena on Miina Savolaisen (2009, 227) mukaan kuvien sanaton kertomus kuvatulle itselleen, olen havainnut, että voimaantumisen ja identiteetin rakentumisen prosessissa myös sanoilla on suuri merkitys. On tärkeää kertoa merkityksellisistä hetkistä ja muistoista, toisaalta on tärkeää, että joku myös kuuntelee niitä.

Näiden havaintojeni perusteella olen kiinnostunut siitä, kuinka narratiivisesti *sanoitettu* tarina omasta elämästä vaikuttaa nuoreen. Toisaalta jokaisella ihmisellä on asioita, joita ei haluta lausua ääneen ja sekä myös itsellekin tunnistamattomia, abstrakteja ja selkiytymättömiä asioita, jotka voivat esim. tulla tiedostetuiksi vasta myöhemmin ja tämän vuoksi haluan käyttää valokuvia *sanoittamattomien* asioiden esilletuomiseen. Voimaantumisen kokemuksen haasteena voi nähdä sen, ettei toista ihmistä voi voimaannuttaa (Siitonen 1999, 117). Sen vuoksi pyrin tässä tarinan kerronnan prosessissa

tietoisesti luomaan mahdollisuuksia otollisten olosuhteiden muodossa voimaantumisen kokemukseen.

Ammatillisesti itselleni asiakastyössä on tärkeää tehdä työtä aidosti asiakas kohdaten. Dialogisuus, asiakkaan itsemääräämisen merkitys ja valtasuhteiden purkaminen asiakastyössä on minulle merkityksellistä. Lisäksi ajattelen, että kyse on myös uskaltautumisesta ja heittäytymisestä erilaisten menetelmien käyttöön. Ajattelen, että työskentelytapojen pelätään joskus olevan liian terapiamaisia ja työskentelyn menevän liian syvälle. Esille voi tulla asioita, joiden kohtaaminen on haasteellista ja samalla työntekijäkin joutuu kohtaamaan myös omaa menneisyyttään ja omia tunteitaan. Marjatta Bardy (2004, 196) viittaa lastensuojelun asiakastyön sensitiivisyyteen liittyvään problematiikkaan. Tässä dilemmassa asiakkaan kunnioittaminen ja siihen liittyvä liiallinen hienotunteisuus voi johtaa tilanteeseen, jossa kipeistä asioista puhuminen sivuutetaan. Syynä asioiden sivuuttamiseen voi olla sekä asiakkaan että työntekijän häpeän ja nolouden tunteet. Kenties myös pelko eriarvoisuuden tunteiden syventämisestä tai jo paljon kokeneen lapsen haavoittuvuudesta. Luulen, että kokemus on tuttu jollain tavoin kaikille lastensuojelun parissa töitä tekeville.

Itselläni on halu tuottaa lastensuojelun kentältä asiakkaan kokemukseen pohjautuvaa tietoa sekä omaa ammatillista kasvuani että alan kokemusperäisen tiedon kasvattamista ajatellen. Tämän opinnäytetyön tarkoitus on olla puheenvuoro läsnä olemisen, aidon kuuntelemisen ja ymmärtämisen lisäämiseksi asiakastyössä. Ehkä tämän avulla tuon esille itselleni tärkeää ajatusta työntekijän roolista olla mahdollistajana. Olla kuuntelija ja ymmärtäjä. Antaa mahdollisuus asiakkaan elämäntarinan kertomiselle, auttaa löytämään siinä merkitykselliset hetket ja niiden kannattelevuus elämässä.

Ajattelen elämänkerrallis-narratiiviselle kerronnalle perustuvan haastattelun ja sen käytännönläheiseksi menetelmäksi soveltamisen palvelevan sitä tarvetta, joka sosiaalialan asiakastyössä kokemusteni mukaan on.

2 LASTENSUOJELU

Jokaisella lapsella on oikeus suojeluun ja huolenpitoon (Lastensuojelun käsikirja 2007). Lastensuojelua ja sen toimintaa säätelee lastensuojelulaki, jossa lain sisältö kiteytetään: "Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäris-

töön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun.” Tämän lain tavoitteena on huomioida lasten oikeudet, lapsen etu sekä taata lapsen ja perheen tarvitsemat palvelut ja tukitoimet. (417/2007.)

2.1 Yleistä lastensuojelusta

Lasten perusoikeuksista on tehty Yhdistyneiden Kansakuntien lastenoikeuksien sopimus (Sopa 59-60/1991), joka velvoittaa jokaista sopimukseen sitoutunutta valtiota huolehtimaan sopimuksessa sovittujen asioiden toteutumisesta. Sopimuksessa on neljä yleistä periaatetta, jotka koskevat lapsen syrjimättömyyttä, lapsen edun huomioimista, lapsen oikeutta elämään ja kehittymiseen sekä lapsen näkemyksen kunnioittamista. (UNICEF 2009.) Sopimusta onkin kuvattu kolmen kovan P:n ohjelmalla: protection, provision, participation (Taskinen 2007, 14). Sopimuksen artikla 12 määrittelee lapsen oikeudesta ilmaista omat näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa huomioiden ikä ja kehitystaso mm. oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa ja artikla 13 mukaan lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä vapaasti koskien kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia valitsemassaan muodossa mm. kirjallisesti, suullisesti, painetussa tai taiteen muodossa (UNICEF 2009). Ajattelen, että lapsella itsellään ei aina ole mahdollisuuksia ja keinoja äänensä esiin tuomiseen ja kuulemiseksi tuomiseen. Näiden mahdollisuuksien luomiseen tarvitaan usein aikuisen apua. J.P Grant, entinen Unicefin pääsihteeri, onkin tiivistänyt mielestäni hienosti asian: “Lapsen oikeus on aikuisen velvollisuus” (UNICEF 2012).

Lastensuojelu toteuttaa Lasten oikeuksien sopimusta. Lastensuojelua säädellään lastensuojelulalla ja ”Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun”. (LSL 417/2007.) Laki pitää sisällään vaatimukset varsin laajasti yhteiskunnan velvollisuudesta kasvuolojen rakenteiden järjestämisestä aina huostaanottoon. Kiteytettynä lastensuojelun ydin löytyy kuitenkin lapsen kehityksen ja terveyden turvaamisesta ja sitä vaarantavien tekijöiden poistamisesta. Lähtökohtana on lapsikeskeinen perhelähtöisyys. (Bardy 2009, 39.)

Tarve lastensuojeluun ilmenee, kun perheen elämä on syystä tai toisesta notkahtanut. Tilanteet voivat olla yllättäviä, lyhytkestoisia esim. uupumukseen liittyviä, mutta toisaalta tilanteet voivat olla pitkäkestoisia, jopa sukupolvelta toiselle kestävää jatkuvaa

sa kriisissä elämistä päihteiden ja väkivallan vuoksi. Äärimmäiset tapaukset johtavat lapsen sijoitukseen, jopa huostaanottoon. Nykyisen voimassa olevan lain tulkinnan vuoksi ei ole olemassa täysin tarkkoja tilastotietoja sijoitusten tai huostaanottojen syistä. Kuntien asiakastietojärjestelmien mukaan tarkasteltuna syinä esiintyvät riittämätön vanhemmuus, päihteiden käyttö, perheristiriidat ja aikuisten välinen perheväkivalta. (Heino 2009, 64–66.)

Varsinaisessa huostaanottotilanteessa olevan lapsen tilannetta on kuvattu hyvin usein psyykkisen terveydentilan osalta huonoksi, lisäksi vahvasti ovat esillä myös koulunkäyntivaikeudet ja väkivaltakokemukset. Sosiaalityöntekijöiden mukaan lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen muotokuvaan piirtyy yleisesti myös sosiaalisuus ja selviytyvyys, toisaalta myös alistuvuus, pelokkuus, syrjäänvetäytyvyys ja rajattomuus. (Heino 2009, 65–66.)

Lastensuojelu käsittää palvelujärjestelmässä lastensuojelu tarpeen selvityksen, avo- huollon, kiireellisen sijoituksen, huostaanoton, sijais- ja jälkihuollon (Taskinen 2007, 13). Näistä lastensuojelun äärimmäisin toimi on huostaanotto lapsen edun turvaamiseksi. Ensisijaisena tehtävänä sijaishuollossa on turvallisen kasvuympäristön, ilmapii- rin ja yhteisön turvaaminen. Jokainen lapsi tarvitsee myös rakastavan ihmissuhteen sekä huolenpidon, oppimisen, kuntoutumisen, eheytyksen ja kasvun aikuisuuteen yhdistävän asumisyhteisön. Myös jatkuvuus ja pysyvyys ovat tärkeitä huomioitavia seikkoja. (Heino 2009, 73.)

2.2 Tarinankerronnan merkitys lastensuojelutyössä

Tarinankerrontaa on käytetty lastensuojelussa sovellettuna erilaisiksi menetelmiksi. Mm. menneisyysmatkan ja erilaisten aikajanojen avulla voidaan tarkastella menneisyyttä ja hahmottaa elämäntarinaa. Lastensuojelun parissa toteutettiin vuosina 1999–2003 elämänkerralliseen tutkimukseen liittyen tutkimus- ja kehittämishanke *Elämänkertaketju – ilmaisutaidot lastensuojelussa syrjäytymisen ehkäisemiseksi*. Hankkeen tarkoitus oli kehittää ja tutkia erilaisia mahdollisuuksia elämäntarinoiden kertomiseksi ja kuulemiseksi sekä asiakkaina olevien lasten että alalla työskentelevien aikuisten tarpeisiin. Kehittämistyön tavoitteena oli oman elämän juonen etsiminen tarinallisuuden ja taideilmaisun avulla. (Bardy & Känkänen 2005, 64.) Tähän laajaan hankkeeseen liittyi myös Johanna Barkmanin (2004) pro gradu Minä, äiti, isä ja koti – narra-

tiivinen tutkielma lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevien lasten tarinoista. Tutkimuksessa perehdyttiin 26 sijoitetun sijaishuollon piirissä olevan lapsen tarinoihin. Tarinoista löytyi erilaisia tarinatyyppisiä lasten elämästä, äideistä ja isistä. Hankkeeseen liittyen Silja Remes (2002) on tutkinut perhehoidossa kasvaneiden nuorten elämäntarinoita ja pohtinut nuorten kertomia perhesuhteita. Tuija Erosen (2012) väitöskirjassa on käsitelty lastenkodissa asuvien lasten tarinoita. Tutkimuksen tuloksena on havaittu, että hankalien muistojen ja lastensuojelulaitoksessa asutun ajan ympärille rakentui usein unohtamisen kulttuuri. Lastensuojelulaitosten suhtautumisella ja toteuttamilla käytännöillä on mahdollista vaikuttaa tukien tai tukahduttaen lasten muistoja ja tarinoita. Aikaisemmassa tutkimuksessaan Eronen (2004) selvitti lastensuojelun asiakkaiden elämäntarinoissa esiintyneitä erilaisia häpeästä selviämisiä. Erilaiset häpeäntuntemukset olivat muokanneet elämäntarinan juonta ja vaikuttaneet nykyiseen elämään. Tärkeänä seikkana esille nousi sijaishuollon olosuhteiden merkitys. Tärkeää ei ollut ulkoiset olosuhteet vaan sosiaaliset suhteet ja niissä annetut mahdollisuudet.

Lastensuojeluun liittyviä opinnäytetöitä lastensuojelun asiakkaiden omista kokemuksista ovat tehneet mm. Hiilinen-Heino ja Auvinen (2010) liittyen Pelastakaa lapset ry:n Silta työskentelyyn. Markkanen (2012) selvitti perhekodissa elävien lasten kokemuksia liittyen huostaanottoon sekä huostaanoton vaikutuksia identiteettiin ja yhteyttä elämäntarintaan.

3 ELÄMÄNTARINAN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Opinnäytetyöni näkökulma on nimenomaan yksilön kokemukset elämäntarinansa läpikäymisestä. Tämän työn aineisto tuotettiin narratiivisella kerronnalla ja kerronnan tukena oli mahdollista käyttää taidelähtöisiä menetelmiä nuoren mielenkiinnon mukaan. Teoreettisen viitekehyksen luo opinnäytetyössä narratiivisuus. Valokuvat ja valokuvaus toimivat tarinan kerrontaa tukevana menetelmänä, joten avaan myös teoriaa valokuvan terapeuttisesta käytöstä. Pysin kielellisen ja visuaalisen tarinankerronnan avulla mahdollistamaan nuorelle kokonaisvaltaisen kokemuksen elämäntarinan kerronnalla. Koska pyrkimykseni on suotuisien olosuhteiden luominen voimaantumisen teorian kerättyä aineisto tulosten analysointivaiheessa voimaantumisen teoriaan. Tämän vuoksi teoriaosuudessa käsitellään myös voimaantumisen teoriaa ja sen käsitteistöä.

3.1 Elämäkerrallis-narratiivinen metodi

Opinnäytetyöhön valitsemassani elämäkerrallis-narratiivisessa metodissa on kiinnostuksen kohteena yksilön elämäkulkku ja elämäkokemusten merkityksellistäminen, joihin pyritään pääsemään yksilön kertomien elämäntarinoiden avulla. Paananen (2008) kertoo elämäkertomuksien olevan tutkimuksissa keino pyrkiä lähelle elämän tapahtumia, niiden merkityksiä sekä merkitysten muuttumista elämän aikana. (Paananen 2008, 23.)

Opinnäytetyön taustalla on elämäkerrallis-narratiivisen tutkimuksen teoreettiset oletukset. Paanasen (2008) mukaan oletuksena on sosiaalisen ilmiön ymmärtämisen rekonstruointi eli uudelleen rakentaminen, kertojan subjektiivisen kokemuksen ymmärtäminen ja sen yhteys kontekstiin, kertojan tarinoiden tulkinta ja merkitysten ymmärtäminen osana henkilökohtaista elämänkaarta ja sen tapahtumia. Tavoitteena tämän kaltaisissa tutkimuksissa on tutkittavan ilmiön syntymisen, vaiheiden prosessoitumisen ja merkitysten muodostumisen ymmärtäminen sekä siihen liittyvän tiedon uudelleen rakentaminen. (Paananen 2008, 21–22.) Tähän opinnäytetyöhön siirrettynä tutkittavana ilmiönä voidaan ajatella olevan nuoren elämäntarina, sen eri vaiheiden ymmärtäminen sekä tarinan muotoutuminen ja uudelleen rakentuminen kerronnan prosessissa.

Tässä työssä tutkimusmetodinä on käytetty kolmivaiheisen elämäkerrallis-narratiivisen haastattelun mallia. Malli perustuu Paanasen (2008) kertomaan saksalaisen Fritz Schützen luomaan ja Gabriele Rosenthalin edelleen kehittämään elämäkertomusten keräämisen haastattelumalliin. Haastattelun tavoitteena on tuottaa vuorovaikutuksellisessa suhteessa haastateltavan lähtökohdista pääkertomus. Rosenthalin (2005) ja Schützen (1992) mukaan menetelmän ideaalina on pääkertomuksen tuottaminen informantin eli haastateltavan lähtökohdista käsin. Haastateltavan rooli on toimia aktiivisena tarinan kertojana, haastattelijan rooli on kannustaa kerrontaan aktiivisella kuuntelulla ja eläytymisellä. Jotta haastateltavalle on mahdollista kertoa tarinaa elämästään mahdollisemmin avoimesti omasta näkökulmastaan ilman kysymyksen tuomaa rajausta, on haastattelun avauskysymyksen asettaminen merkityksellistä. Liian rajattu kysymys tuottaa tietoa suppeammalta alalta ja tällöin haastattelun voi ajatella tapahtuneen haastattelijan lähtökohdista käsin. Kysymyksen asettelu määrittelee siis kerronnan näkökulmaa. (Paananen 2008, 23–25.)

Tätä vaiheistetun haastattelun mallia on käyttänyt myös englantilainen Tom Wengraf luodessaan kokonaisten tarinoiden tai pitkien narratiivisten aineistojen tuottamiseen kolmivaiheisen, kevyesti strukturoidun, syvähaastatteluun perustuvan BNIM-tutkimusmetodin (The Biographic-Narrative Interpretive Method). Tämän metodin perusajatuksena on saada selville kokonainen tarina yhden tutkimukseen suunnitellun avauskysymyksen avulla. Haastattelija ei saa keskeyttää tarinan kerrontaa, vaan kerronta on täysin kertojasta lähtöisin. Tarinan lopetus on myös lähtöisin kertojasta ja haastattelija ei saa päätöstä kiirehtiä. Metodissa korostetaan hiljaisuuden sietämisen merkitystä, jotta tarina ei tällaisiin hetkiin sisältyvän paineen alla keskeytyisi haastattelijan toimesta. Tarinan kesto voi vaihdella kymmenestä minuutista kahteen, kolmeen tuntiin. Tarinasta kirjataan ylös pääkohtia jatko-haastattelua varten. Päätarinan jälkeen siirrytään mahdollisimman pian, mielellään jo samana päivänä haastattelun toiseen vaiheeseen, jossa syvennetään tarinaa. Syventävässä vaiheessa perehdytään päätarinassa esiintyneisiin aiheisiin käyttäen haastattelussa kertojan fraaseja ja asioille antamia merkityksiä. Haastattelijan toimesta tässä vaiheessa ei nosteta esiin uusia asioita, vain ainoastaan mikäli kertoja tuo niitä itse esille. Myös tästä vaiheesta kirjataan muistiin pääkohdat. Viimeisessä, tarkentavassa vaiheessa pyritään avoimen haastattelun avulla löytämään aiheita, jotka ovat päätarinasta puuttuneet. (Wengraf 2002, 111.)

3.2 Narratiivisuuden käyttö elämäkerrallisessa tutkimuksessa

Narratiivisuuden ajatellaan juontavan juurensa kirjallisuuden syntyyn vaikuttaneen Aristoteleen Runousopista tai Ciceron tutkimuksista. Sekä kansainväliseen (Wengraf 2002, 114) että suomalaiseen tutkimukseen narratiivisuus on tullut 1990-luvun tienoilta, jonka jälkeen sen käyttö on noussut ja asema vankistunut eri tieteenalojen käytössä. (Heikkinen 2007, 117; Hänninen 1999, 18).

Narratiivisuuden käsite juontaa juurensa latinasta, jossa substantiivi narraatio tarkoittaa kertomusta ja verbi narrare kertomista. Englannin kielessä substantiivi narrative tarkoittaa kertomusta ja verbi narrate kertomista. (Heikkinen 2007, 116). Synonyymina englannin kielessä esiintyy myös sana story (Valkonen 1997, 2). Suomenkielessä käsite ei ole vielä vakiintunut. Kirjallisuustiede näkee tarinan ja kertomuksen erillisinä merkityksinä. Tarina ajatellaan olevan alakäsite ja usean tarinan kudelma kertomus. (Heikkinen 2007, 116). Tässä opinnäytetyössä käytän sanoja narratiivi, kertomus ja

tarina toistensa synonyymeina. Pyrin kuitenkin käyttämään tarina-käsitettä sen suomenkielisyyden vuoksi.

Eri tapahtumien liittyminen yhteen juonen kautta muodostaa narratiivin, joka on aina tietoisten ja tiedostamattomien valintojen tulos. Tarinan muotoon vaikuttaa se, millaisia tapahtumia menneisyydestä koetaan merkityksellisiksi, kuinka elämäntapahtumia tulkitaan ja millaisena tulevaisuus näyttääytyy. Muodostunut tarina liittää yksilön yhteisönsä ja yksilön ajatellaan toteuttavan muodostunutta tarinaansa. Oma tarina ja kulttuuriset mallitarinat vaikuttavat ihmisten asenteisiin, tunteisiin ja käyttäytymiseen. (Valkonen 1997, 3). Myös Hyvärisen (2004, 307) mukaan narratiiveilla voidaan ajatella olevan kulttuurisia ja yksilöllisiä vaikutuksia, jolloin niillä on vaikutus tulevaan toimintaan. Narratiivisuutta onkin käytetty myös terapiana eri tavoin mm. ulkoistavien keskustelujen ja tarinan uudelleenrakentamisen kautta (ks. Morgan 2008; White 2008).

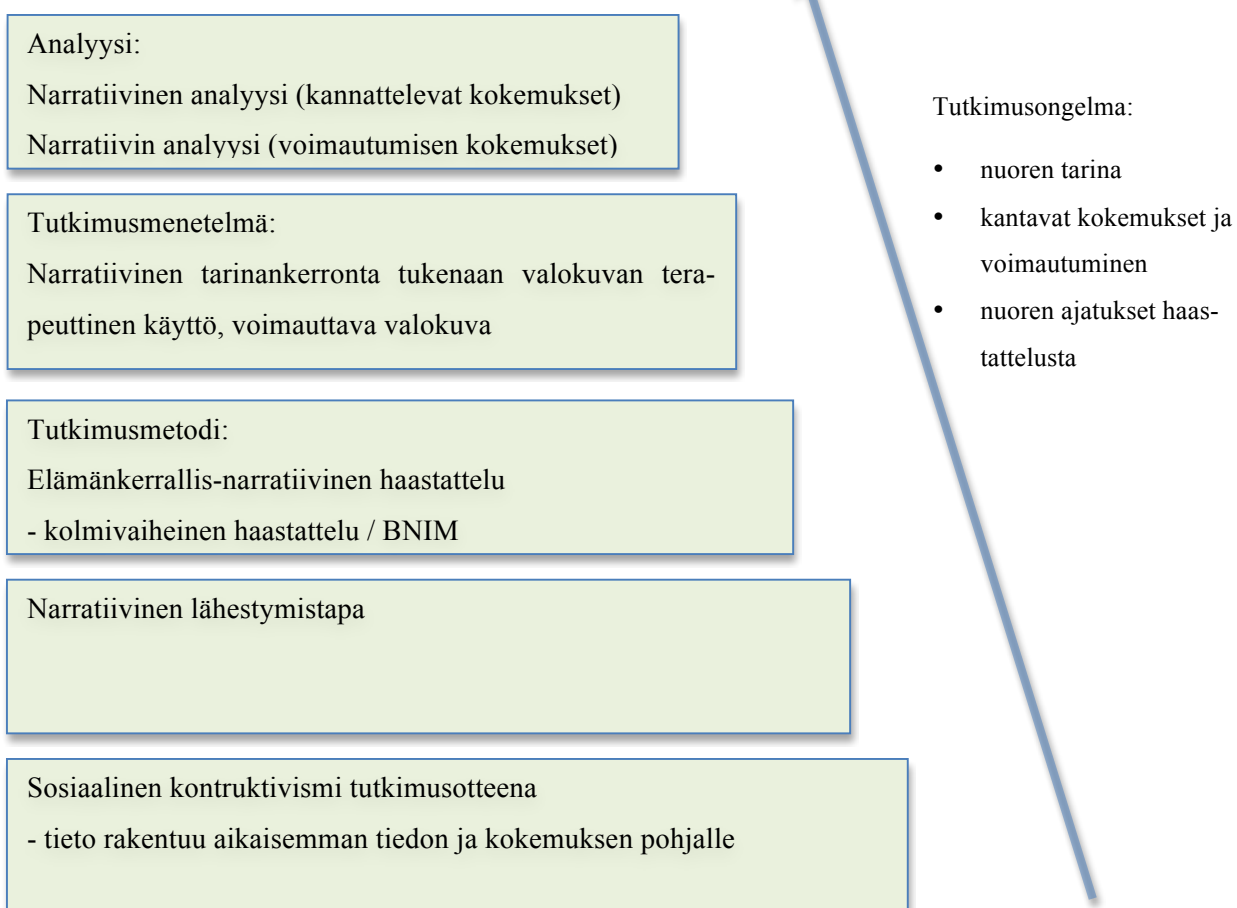
Narratiivisuus on eräs sosiaalisen konstruktionismin kehityksen suuntauksista. Konstruktivismiin ajatuksena on ihmisen tiedon rakentaminen aikaisempaan tietoonsa ja kokemukseensa pohjautuen. Asiat muokkautuvat sitä mukaa, kun uutta tietoa saa kokemusten ja muiden ihmisten kanssa toteutuvan vuorovaikutuksen kautta. Elämästä ja itsestä luotuja kertomuksia luodaan, rakennetaan ja korjataan koko elämän ajan vuorovaikutuksen, yhteisöllisyyden ja reflektoinnin välityksellä. (Paananen 2008, 19–20; Heikkinen 2007, 119.) Kaikille yhteistä todellisuutta ei siis ajatella olevan vaan ihmismieli ja sosiaalinen vuorovaikutus konstruoi todellisuuksia. Tämän pohjalta voidaan tutkimustenkin tuottavan aitoa tietoa vain jostain näkökulmasta tarkasteltuna. Objektiiiviseen, yleispätevään ja puolueettomaan totuuteen pääsemisen katsotaan tällöin olevan mahdoton päästä. Konstruktivistinen tiedon voi ajatella olevan suhteellista eli tiedolla on riippuvuus aikaan, paikkaan ja tarkastelijan asemaan. Tietämisen ajatellaan olevan sidoksissa aina tiettyyn perspektiiviin. (Heikkinen 2007, 119–120.)

Narratiivinen tutkimus lähestymistapana kohdistaa huomion kertomuksiin, jotka voi karkeasti jakaa kahdentyyppiseen kiinnostukseen. Ensiksi kertomus voi olla itsessään tutkimuksen materiaalia eli lähtökohta. Toiseksi tutkimuksessa tuotetaan kertomuksen avulla tietoa eli kertomus voi olla myös tutkimuksen tulos. (Heikkinen 2007, 116.)

Narratiivisuus voi olla tutkimuksessa tutkimusmetodina. Tämä tarkoittaa narratiivisen haastattelun kautta kerättyjä kertomuksia elämästä eli tutkimusaineiston laatua. (Paananen 2008, 19.) Narratiivista aineistoa voivat haastattelujen lisäksi olla esimerkiksi elämänkerrat, päiväkirjat tai kirjoitelmat, joita ei ole alun perin tarkoitettu tutkimuksen aineistoksi. Aineisto voi olla hyvinkin yksinkertaista, kerrontaa (suullista tai kirjallista), jolla ei ole varsinaista alkua, loppua tai edes juonta. (Heikkinen 2007, 121.) Narratiivisuus voi merkitä myös aineiston käsittelytapaa. Polkinghorne (1995) jaottelee aineiston analysoinnin kahteen kategoriaan; narratiiviseen analyysiin ja narratiivien analyysiin. (Heikkinen 2007, 122.)

Ammatillisena työvälineenä narratiivit ovat olleet erityisesti psykologiassa ja psykoterapiassa. Sovelluksia on tehty myös eri ammattikuntien käyttöön mm. opettajakoulutukseen, vanhustyöhön, sosiaalityöhön ja liikkeenjohtoon. Käytännön sovelluksissa ajatus perustuu elämäntarinaa ja siihen liittyvään identiteettityöhön. Näissä menetelmissä pirstaleisesta elämästä pyritään luomaan eheämpää tarinaa ja tätä kautta vahvistamaan tunnetta oman elämän hallinnasta. (Heikkinen 2007, 125.) Leena Syrjälä (2007, 230) esittää Juhani Ihanuksen (1999) ajatuksen siitä, kuinka oman elämäntarinan kertominen itselle ja muille avaa uusia näkökulmia ja ihminen alkaa elämään tarinansa mukaan: ”Ihminen on kertomuksensa.”

Edellä kertamani mukaan narratiivisuus voi tutkimusprosessissa toimia siis moninaisessa muodossa: taustafilosofiana, viitekehyksenä, aineiston keräämisen menetelmänä sekä analysointi- ja raportointitapana. Narratiivisuus voi olla tutkimuksessa useassa eri roolissa. Olen koostanut tätä opinnäytetyötä havainnollistamaan oheisen kuvan (kuva 1), jossa esitän käyttämäni narratiivisuuden roolit ja niiden tarkoituksen.

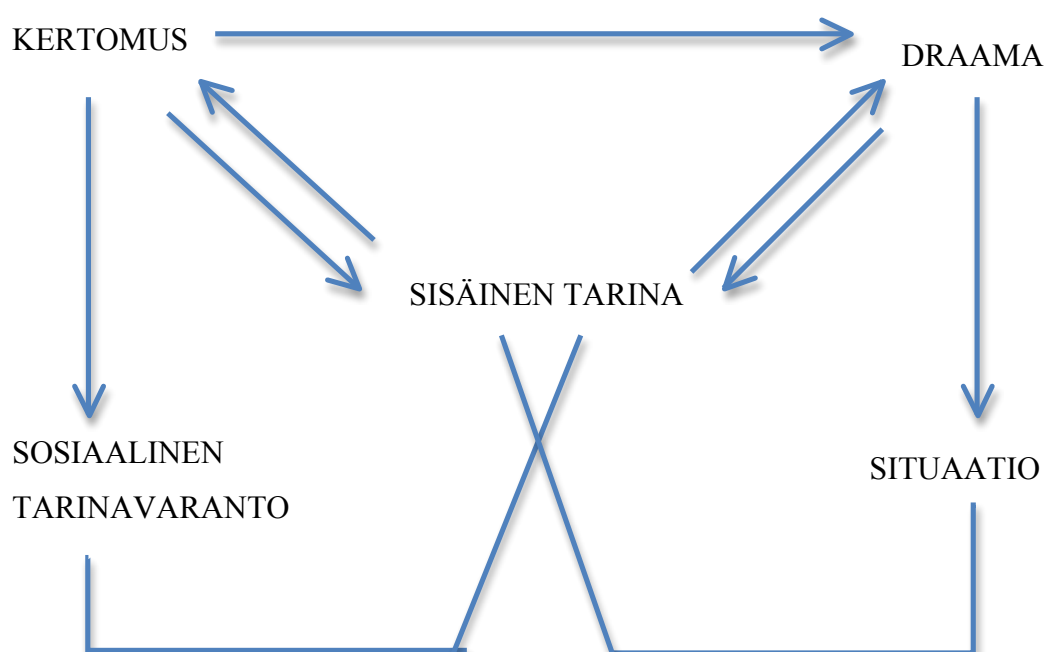

KUVA 1. Narratiivisuuden roolit tässä opinnäytetyössä (mm. Heikkinen 2007; Paananen 2008) mukailten.

Narratiivisuutta on käytetty opinnäytetöiden ja pro gradu -tutkielmien lähestymistapana viime vuosien aikana useilla eri aloilla mm. psykologiassa masentuneiden naisten terapiassa (Vainikka 2006), syömishäiriöisten selviytymistarinoissa (Viitakorpi 2010), sosiaalipsykologiassa työnohjaukseen sovellettuna (Ahonen 2000), koulu- ja työpaikkakiusaamisen seurauksista (Pärssinen 2006) sekä kauppatieteissä naisyrittäjien tarinoissa (Kankkunen 2007). Elämäkerrallis-narratiivisella tutkimusmetodilla on tehty tutkimus, jossa on kuvattu omaisten kertomuksia muistisairaiden ihmisten kuntoutuksesta ja kuntoutuksen toteutuksesta (Helo 2011).

Narratiivisuuden moninaisuudesta johtuen esittelen seuraavassa kappaleessa Vilma Hännisen (1999, 21) narratiiviseen minäpsykologiaan perustuvaa tarinallisen kiertokulun teoriaa, joka on opinnäytetyössäni taustalla nuoren sisäisen tarinan muodostumisessa. Tarinallinen kiertokulku ja sisäinen tarina käsitteineen ovat jäsentämässä ja selkeyttämässä tarinan roolia ihmisen arjessa ja elämässä.

Tarinan käsite tarkoittaa tässä tietynlaista ajallista merkityskokonaisuutta. Tarinalla on alku, keskikohta ja loppu, keskiössä on juoni, johon nähden erilliset osat muodostavat merkityksensä. Kertojan ja kuulijan välisessä vuorovaikutuksessa rakentuu puitteet tarinalle ja sen rakentumiselle. Tarinaa kertoessaan ihmisen mielessä prosessoituu tarinan sisältö, jossa tulkitaan omaa elämää tarinan merkitysten kautta. Kun tarinaa kerrotaan siitä tulee näkyvä, moniääninen ja -kerroksinen. Toisaalta tarina jää osittain piiloon kuulijalle sekä kertojalle itselleen. Sisäisessä tarinassa muotoiltua tarinaa pyritään toteuttamaan elämässä, jolloin siitä voidaan käyttää käsitettä draama. (Hänninen 1999, 19–22.) Tarinallisen kiertokulun käsite viittaa siihen millä tavalla tarina, kerronta ja elämä kytkeytyvät toisiinsa (kuva 2).

KUVA 2. Tarinallinen kiertokulku Hännisen (1999) mukaan.

Kertomus käsitteenä tarkoittaa merkkien muodossa esitettyä tarinaa esim. kielellinen tapahtuma, elokuva tai yksittäinen kuva. Kertomus voi sisältää useita tarinoita eli merkityksen voi ymmärtää usealla eri tavalla. *Draaman* käsite on toiminnallinen prosessi, eletty elämä, jossa pyritään toteuttamaan sisäisessä tarinassa muodostettuja tarinallisia kokonaisuuksia. Eletty elämä ei siis ole tarinoiden synnyttäjä, vaan jo siihen on kietoutunut ja vaikuttanut erilaiset tarinat. *Sosiaalinen tarinavaranto* tarkoittaa yksilölle tarjoutuvaa kulttuuristen kertomusten joukkoa. Tämä tarinavaranto sisältää kaikki ne tarinat, joita syntyy ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa sekä mm. internetin, kirjojen, tiedotusvälineiden vaikutuksella. Sosiaalinen tarinavaranto elää jatkuvasti: Varantoon liittyy elämästä uusia tarinoita, osa suodattuu pois, osa tarinoista

jää mieleen, osa unohtuu. Henkilön oma historia ja siitä kumpuavat kokemusten tarinalliset tulkinnat ovat tärkeä osa tarinavarantoa. Sosiaalinen tarinavaranto voidaan ajatella olevan tarinoiden malleja, joista osa koetaan itselle mahdollisiksi ja joihin halutaan samaistua. Näistä saatetaan poimia vain itselle sopiviksi osia, jotka liittyvät omaan henkilökohtaiseen tarinavarantoon. Osaa mallitarinoista ei ajatella itselle sopiviksi tai mahdollisiksi ja ne voivat olla myös lannistavia ja leimaavia. *Situaatio* tarkoittaa niitä asioita, joihin ihminen on suhteessa mm. asuinpaikka, terveydentila, säännöt ja lait. (Hänninen 1999, 20–21, 153.)

Sisäinen tarina on jatkuva luova prosessi, jossa osatarinat kutoutuvat toisiinsa. Tähän liittyy yksittäisen ja yleisen, aineellisen ja symbolisen, ei-kielellisen ja kielellisen sekä yksityisen ja julkisen kohtaamisen prosessi, jossa asiat muotoutuvat uusiin merkityksiin ja kehittävät sisäistä tarinaa. Tarinan kertomisen ei ajatella olevan pelkkää kertomista, vaan kerronnassa tarinaan saadaan refleksiivinen suhde. Tarinaa katsotaan tällöin kauempaa, sitä muovataan, muotoillaan ja suodatetaan. Tarinaan valikoituu elämän merkityksellisiä tapahtumia ja se muuttuu ajan kuluessa. (Hänninen 1999, 21, 55.)

3.3 Voimaantuminen

Voimaantuminen on nykyään paljon käytetty sana sosiaalialan kontekstissa. Olen törmännyt muutamia kertoja kommentteihin muoti-ilmioista, jo loppuun kulutetusta käsitteestä. Ehkä käsitteen jonkinlainen epämääräisyys on osittain syynä siihen kohdistuneeseen kritiikkiin, ehkä myös sen löyhä käyttö erilaisissa yhteyksissä. Muodikkuudesta tai kliseisyydestä huolimatta sitä ei mielestäni kuitenkaan pidä väheksyä. Mielestäni se kuvaa nimenomaan sitä yksilön kasvun prosessia, jossa rakentuu ja voimistuu käsitys itsestä ja omista vaikutusmahdollisuuksista omaan elämään ja tulevaisuuteen.

Voimaantumiselle ei ole olemassa yhtä ainoaa määritelmää. Suomalaisilla tutkijoilla empowerment-käsite ja sen johdannaiset empower, empowered ja empowering eivät ole vielä vakiintuneet suomen kielessä. (Siitonen 1999, 83.) Voimaantumisen pohjateorianana on mahdollista käyttää esim. Banduran sosiaalis-kognitiivista itsesäätelyteoriaa tai Weinerin attribuutioteoriaa (Siitonen 1999, 109). Opinnäytetyössä käyttämäni teoria pohjautuu Siitosen (1999) käsitykseen voimaantumisesta. Siitosella on oman

voimaantumisen osaprosessien luokittelussa taustalla Martin E. Fordin (1992) Motivational System Theory, MST. Tämä motivoivien järjestelmien teoria käsittää päämäärät, emootiot sekä kyky- ja kontekstiuskomukset. Voimaantumisen eri osaprosessit ovat:

- **Päämäärät:** toivotut tulevaisuuden tilat (henkilökohtaisten päämäärien asettaminen, halu ymmärtämiseen, halu menestyä, osallistuminen), vapaus (valinnanvapaus, vapaaehtoisuus, itsemäärääminen, autonomisuus) ja arvot
- **Kykyuskomukset:** minäkäsitys (minäkuva, itsetunto, identiteetti), itseluottamus ja itsearvostus, tehokkuususkomukset ja itsesäättely, vastuu
- **Kontekstiuskomukset:** hyväksyntä: (tervetulleeksi kokeminen), arvostus, (luottamus ja kunnioitus), ilmapiiri (turvallisuus, avoimuus, ennakkoluulottomuus, rohkaiseminen, tukeminen), toimintavapaus (oma kontrolli), autenttisuus, yhteistoiminta, kollegiaalisuus ja tasa-arvoisuus
- **Emootiot:** säätelevä ja energisoiva toiminta, positiivinen lataus (innostuneisuus), toiveikkaus, onnistuminen ja epäonnistuminen, eettisyys (ihmisen äänen kuunteleminen) (Siitonen 1999, 158).

Siitosen mukaan prosessi on aina ihmisestä itsestä lähtöisin – voimaa ei voi antaa toiselle. Prosessi on henkilökohtainen ja sosiaalinen ja sitä voi edistää suotuisat olosuhteet (mm. turvalliseksi koettu ilmapiiri, toiset ihmiset, sosiaaliset suhteet tai valinnanvapaus). Voimaantumisen kokemus on aina henkilökohtainen, eikä sitä voi siirtää toiselle. Voimaantumisen prosessia on mahdotonta jaotella osaprosesseiksi tai määrittellä syy-seuraus –suhteita, sen yksilöllisyyden vuoksi. Edellä esittelemäni voimaantumisen eri osaprosessit eivät kuitenkaan ole irrallisia vaan niillä nähdään olevan vaikutusta toisiinsa. Esimerkiksi arvostetuksi tuleminen kokemus voi vaikuttaa vapauden tunteeseen ja vapaaehtoisuuteen ja tämä edelleen minäkäsityksen muodostamiseen. (Siitonen 1999, 93, 117–120.)

Siitonen (1999, 161–165) ajattelee voimaantumisessa olevan viisi premissiä. Näistä ensimmäisen lähtökohdan mukaan prosessi on aina mahdollistavan kontekstinsa osalta sosiaalinen ja henkilökohtainen, itsestä lähtevä prosessi eli tapahtumasarja. Sinällään prosessiin ei liity muita ihmisiä, vaan vain ihminen itse voi saavuttaa kokemuksen. Toisena premissinä on ajatus siitä, että prosessi on aina ihmisestä itsestä lähtöisin ja sitä jäsentää tavoitteet, kykyuskomukset, kontekstiuskomukset, emootiot eli tunteet ja

niiden väliset suhteet. Kolmantena perusajatuksena on voimaantumisen katalyytti-idea, jossa vahva katalyytti vahvistaa sitoutumista, heikko katalyytti heikentää. Neljäntenä premissinä esitellään voimaantumisen kokemuksen yhteys ihmisen hyvinvointiin. Hyvinvointia kohottavina nähdään mm. arvostus, minäkuva, turvallisuus, avoimuus, luottamus, vastuullisuus ja vapaus. Viidentenä kohtana on ajatus siitä, että voimaantuminen ei ole pysyvä tila. Esimerkiksi elämäntilanteiden tai itsensä muuttumisen myötä voi ihminen menettää voimantunnettaan. Voimaantumisen kokemus voi olla myös kontekstisidonnainen eli toisessa tilanteessa sama henkilö voi kokea voimaantumista ja toisessa tilanteessa taas ei.

Voimaantumisen teoriassa ilmaistaan edellä mainitsemani ns. katalyytti-idea. Tämän katalyytti-idean ajatuksena on voimaantumisen toimiminen katalyyttinä eli prosessin nopeuttajana, vahvistajana. Siitosen (1999, 116, 159 - 160) tutkimuksessa tämän on havaittu vahvan voimaantumisen kokemuksen tuloksena syntyvän vahvaa sitoutumista ja toisaalta taas päinvastoin. Vahva voimaantumisen tunne ja sitoutuminen edesauttavat päämäärien asettamista, kun kyky- ja kontekstiuskomukset sekä emootiot ovat vahvoja.

Voimaantumisen ja sitoutumisen merkityksen oivaltamisen koen tärkeäksi nuorten kanssa työskentelyssä. Itsensä tunteminen ja omaan nykyiseen elämään ja tulevaisuuteen vaikuttamisen ymmärtäminen on tärkeää sijoituksen jälkeistä elämää ajatellen. Erityisesti ajattelen tulevaisuuden näkemisen ja tulevaisuuden kohtaamisen voimaantuneena olevan tärkeää peruskoulun jälkeen ns. nivelvaiheessa olevalle nuorelle. Voimaantunut nuori on tietoinen omista voimavaroistaan ja voi sitoutua itselle tärkeiksi koettuihin asioihin ja pyrkiä kohti asettamia tavoitteita. Sisäisen voimantunteen saavuttanut, voimaantunut ihminen on löytänyt voimavaransa. Häntä voi luonnehtia myönteiseksi ja hänellä on kokemus arvostuksesta ja hyväksytyksi tulemisesta. Nämä heijastuvat edelleen luottamukselliseen ilmapiiriin. (Siitonen 1999, 61–78, 93.)

3.4 Valokuvan käyttö terapeutisena välineenä

Suomen psykoterapiakoulutuksen, Suomalaisen Lääkäriseura Duodecimin ja Suomen Akatemian psykoterapian mukaan valokuvaterapia on psykoterapiaa tai muuta terapeutista työtä, jossa valokuva ja valokuvaus on terapian menetelmänä. Valokuvaterapiassa erilaisia työskentelytarpoja on kolme: asiakkaan omaelämäkerrallisten valoku-

vien käyttäminen, symbolisten ja assosiatiiivisten valokuvien käyttäminen ja uusien valokuvien ottaminen ja niiden käyttäminen. (Halkola ym. 2009, 14–15.)

Valokuvan terapeuttinen käyttö työvälineenä perustuu valokuvaterapiaan. Suomessa valokuvan käyttö terapiavälineenä on melko uutta, käytön opetusta on ollut vasta 1990-luvulta. (Halkola 2009, 13.) Halkola (2009, 14) esittelee Kanadassa sijaitsevan valokuvaterapiainstituutin perustajan, valokuvaterapian uranuurtajana pidetyn, Judy Weiserin määritelmän, jonka mukaan valokuvaterapiassa on kyse terapeutin ohjauksessa tapahtuvaa tunteiden, kokemusten ja ajastusten aktivointia ja prosessointia. Kyseessä on hänen mukaansa taiteellinen ilmaisumuoto ja itsetutkiskelu valokuvien avulla, joka ei kuitenkaan kuulu varsinaisen terapian piiriin. Weiser on painottanut terapiassaan erityisesti keskustelun tärkeyttä. Judy Weiserin ohella muita valokuvaterapian tärkeimpiä kehittäjiä ovat olleet mm. amerikkalainen David KraussWeiser ja englantilainen Rosy Martin. (Mannermaa 2000, 64.)

Halkola (2009, 16) esittää ajatuksen valokuvan arkisuudesta ja sen moninaisesta käytöstä, joten sen ei nähdä välttämättä vaativan taiteellista tai teknistä osaamista. Terapeuttisen työn välineenä sitä voidaan kuitenkin käyttää, jos terapeutti on valokuvaukseen itse perehtynyt. Taideterapeutti-valokuvaaja Hanna Hentinen (2009, 39–40) näkee kuitenkin kuvaamiseen ja esteettisyyteen keskittymisen riskinä sille, että varsinainen tilanne, sensitiivisyys ja läsnäolo asiakkaan kanssa jää taka-alalle.

Valokuvaa ja valokuvaamista käytetään terapiatyön välineenä itsetuntemuksen apuna, persoonallisuuden kasvun tukemisessa sekä psyykkisessä eheytyemisessä. Usein terapialla tavoitellaan tiedostamattomien seikkojen esiin tuomista, elämän muutosvaiheiden tunnistamista sekä yksilön kehityksessä aiheutuneiden vääristymien havainnointia. (Koffert 2009, 100.) Kuvan avulla omasta itsestä on helpompi puhua. Sen avulla luodaan etäisyyttä. Kuitenkin se tuo esille muistoja, mielikuvia ja tunteita, kuvaa tulkitaan ja asiat saavat uusia merkityksiä. Kuvat voivat olla apuna menneisyyden muistelussa ja tuoda esille jo unohtuneitakin asioita. Todellisuutena voidaan pitää ihmisen omaa tulkintaa kuvasta. Valokuvista asiat nähdään usein totena ja konkreettisena osana henkilöhistoriaa ja siksi niitä on vaikea torjua. (Mannermaa 2000, 62–63.)

Valokuvaaja, taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolainen on kehittänyt Voimauttava valokuva –menetelmän, jota on käytetty 2000-luvulla kasvatus-, hoito- ja terapeuttisen

työn aloilla. Voimauttavan valokuvan käyttö ei edellytä terapeutin ammattiosaamista, eikä siis ole valokuvaterapiaa, toisaalta sitä voidaan terapian kontekstissakin hyödyntää. Menetelmää voidaan käyttää hoidollisen työn välineenä, kun sen käytössä toteutuvat keskeiset ehdot tasavertaisuudesta, yksilön itsemäärittelyn oikeudesta ja työntekijän riittävästä täydennyskoulutuksesta. (Savolainen 2009, 211).

Menetelmä perustuu yksilön voimautumiseen. Perusajatuksena voimautumisessa on se, että toista ihmistä ei voi kukaan voimauttaa, vaan voimautuminen on aina ihmisestä itsestään lähtöisin. Menetelmä perustuu valokuvien kykyyn tallentaa ja tehdä näkyväksi elämäntarinaa, identiteetin eri puolia sekä historiaa. Oleellista menetelmässä on se, että kuvattava itse löytää asioita, joita haluaa valokuvan keinoin vahvistaa ja tehdä näkyväksi. Tärkeää on myös perinteisten valtasuhteiden purkaminen kuvaustilanteessa. (Savolainen 2009, 218–219.)

Voimauttava valokuva -menetelmää on käytetty mm. Könösen (2011) opinnäytetyössä ”Hän on erityinen”, jossa kuvataan syömishäiriöisen lastensuojelulaitokseen sijoitetun nuoren kokemuksia valokuvausprosessista. Gaily ja Valtanen (2009) ovat käsitelleet opinnäytetyössään ”Katso minut kauniiksi” voimauttavan valokuvan käyttöä toimintaterapian välineenä. Valokuvaterapeutista työskentelyä on tutkittu Hietaniemen ja Tuomisen (2011) opinnäytetyössä päihderiippuvaisten toimintaterapiassa.

4 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuskysymykset kumpusivat omista havainnoistani huostaanotettujen lasten ja nuorten tarpeesta tuoda esille elämäntarinaansa ja kokemuksiaan. Lisäksi oma kiinnostukseni ja teorianäköni elämäntarinan merkityksellisyydestä mm. voimauttavan valokuvan kautta loivat pohjaa jo etukäteen opinnäytetyölle. Työssäni halusin painottaa erityisesti nuoren omaa subjektiivista tarinaa elämästään ja siinä koetuista kannattelevista asioista. Aihe oli muotoutunut ja kiteytynyt pidemmän ajan kuluessa ja lopulta tutkimuskysymyksiksi tiivistyivät:

- Millainen on nuoren sisäinen elämäntarina?
- Millaisia voimauttavia ja kannattelevia kokemuksia löytyy elämäntarinasta?
- Millaisena nuori kokee elämäntarinan kertomisen prosessin?

4.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Koska tämän opinnäytetyön tarkoitus oli kuvata elettyä, todellista elämää kokonaisvaltaisesti, oli kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusmuoto tähän sopivin vaihtoehto. Hirsjärven ym. (2006) mukaan laadullisen tutkimuksen kohteena olevat tapahtumat ovat moninaisia suhteita sisältäviä ja sen vuoksi tarkoitus on luoda tutkittavasta kohteesta kokonaisvaltainen käsitys käsitellen tapahtumia ainutlaatuisina. Keskeinen tutkimuksen pyrkimys on löytää ja paljastaa tosiasioita, ei niinkään olemassa olevien totuuksien todentaminen. Laadullisten metodien avulla suositaan usein suunnitellusti valitun tutkimusjoukon näkökulmien esille tuomista. Tämän tutkimustyyppin piirteenä on myös sen joustavuus olosuhteiden muuttuessa tutkimuksen edetessä. (Hirsjärvi ym. 2006, 151–152, 155.)

Opinnäytetyöni on narratiivinen tapaustutkimus, jossa aineisto muodostuu yhden huostaanotetun nuoren tarinasta. Koska opinnäytetyössäni on tarkoitus keskittyä vain yhden nuoren tarinaan, jouduin pohtimaan aineiston riittävyttä. Tämän vuoksi pyrin saamaan tapauksesta mahdollisimman monipuolisen aineiston, jonka analysointi mahdollistaa asettamiini tutkimuskysymyksiin vastaamisen. Tieteellisyyden osalta merkittävää onkin aineiston laatu, ei niinkään määrä (Eskola & Suoranta 1998, 18). Tarkoitukseni oli tuoda esille yhden tapauksen ainutkertaisuutta. Lisäksi lastensuojelun alaan liittyen tähän kätkeytyy myös ajatus siitä, että nuoren ääni tulee kuulluksi ja nuori ikään kuin symbolisesti nähdäksi. Tapaustutkimuksen tarkoitus on nimenomaan yhteen tapaukseen perehtyminen syvällisesti (Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 185–189, 194).

Soili Paananen (2008, 34) ajattelee, että haastattelu on vuorovaikutuksellista. Tilanteessa tutkija ja haastateltava eli informantti rakentavat ja tuottavat yhdessä elämäntarinan kumppaneina. Haastattelijan tutkimus-auktoriteetin sijaan on kyse enemmänkin kuuntelijan roolista. Kumppanina ja kuuntelijana on tärkeää nähdä yksilön kerronnan näkökulma ja ymmärtää siitä näkökulmasta selvittää ja ymmärtää keskeiset merkitykset haastateltavan elämästä. Tämä opinnäytetyö perustui nimenomaan tällaiselle ajattelulle haastattelun dialogisuudesta. Haastattelu oli hyvin pitkälti lähtöisin kertojasta itsestään. Haastattelijana roolini oli rohkaista kerrontaan, toimija kuuntelijana ja mahdollistajana elämäntarinan kerrontaan ja kokemusten esille tuomiseen.

Hirsjärvi & Hurme (2000, 34) esittää teoksessaan Robsonin (1995) toteamuksen ”Kun tutkitaan ihmistä, miksi ei käytettäisi hyväksi sitä etua, että tutkittavat itse voivat kertoa itseään koskevia asioita”. Tämä ajatus on punaisena lankana käyttämässäni narratiivisessa kolmivaiheisessa haastattelussa, jossa pyrin tuomaan nuoren äänen kuuluviin mahdollisimman autenttisenä. Valitsemani metodin avulla pyrin saamaan tutkittavaan aiheeseen laajemman kosketuksen kuin esimerkiksi teemahaastattelulla, jolloin saatu tieto olisi ollut täsmällisempää mutta kenties suppeampaa. Useaan kertaan jakautuvilla haastatteluilla, avoimilla kysymyksillä ja keskustelunomaisella haastattelutavalla ajattelin pystyväni saamaan todellisia ja aitoja kokemuksia nuoren elämästä ja mahdollistaa nuorelle sisäisen tarinan kerrontaa. Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 45–46) mukaan tällainen haastattelumalli onkin tyypillistä avoimelle haastattelulle, jolloin haastateltavan kertomuksiin perehdytään syvällisesti. Opinnäytetyöni menetelmässä oli myös havainnoinnin piirteitä. Havainnointia tein hyvin pelkistettynä, lähinnä nuoren tunnereaktioista haastattelujen aikana. Nämä litteroituun materiaaliin merkityt havainnot olivat osa työn analyysiä, joskaan eivät kovinkaan merkittävässä roolissa. Nuoren valitsemia merkityksellisten valokuvien osalta tulkinnat kuvista teki nuori itse kerronnan avulla ja nuoren kirjallisista tuotoksista olen poiminut konkreettisia asioita, joita en myöskään itse tulkitse. Koen, että omat havainnointini tai tulkintani olisivat voineet olla vääriä ja vaikuttaa sekä työn perusajatukseen nuoren autenttisen äänen esiin tuomisesta ja tätä kautta myös työn luotettavuuteen.

Tarkoituksena ei ollut tehdä yleistyksiä aiheesta, sijoitetun nuoren elämäntarinasta, koska ajattelen jokaisen tarinan olevan ainutlaatuinen ja ainutkertainen. Koska kuitenkin narratiiviselle tutkimukselle on yleistä tulkita kertomusta tarkemmin ja konstruoida aiempaan kirjallisuuteen (ks. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006), peilaan nuoren tarinasta löytyviä keskeisiä teemoja aiheesta tehtyihin tutkimuksiin ja alan kirjallisuuteen. Koska tein narratiivin analyysissä päätelmiä nuoren sisäisestä tarinasta, oli haastattelulle asetettavien vaatimusten osalta huomioitava luottamuksellisuus, tasa-arvoisuus ja intiimiys (ks. Hänninen 1999, 118).

4.2 Aineiston keruu

Opinnäytetyön aineistona on haastattelujen nauhoitettu ja litteroitu materiaali, nuoren valitsemat valokuvat, niistä tuotetut aforismit sekä nuoren itse kirjoittama elämäntarina. Lisäksi nuori oli uudelleen sanoittanut valitsemansa musiikkikappaleen. Haastatte-

luihin etukäteen kirjoittamia tekstejään nuori ei halunnut luovuttaa käyttööni, koska ajatteli asioiden tulleen esille myös haastatteluissa.

Opinnäytetyössäni esiintyvä nuori valikoitui oman ammatillisen suhteeni kautta. Esi- tellessäni aihetta eräässä pienessä lastensuojeluyksikössä kyseinen nuori oli innostunut osallistumaan tutkimukseen. Työhön olisi ollut mahdollista valikoitua useampikin nuori, mutta koska sekä aihe että haastattelumuoto olivat hyvin kokonaisvaltaisia ja henkilökohtaisia ja prosessina intensiivinen, oli mielestäni yksi haastateltava riittävästi. Opinnäytetyön toteuttaminen suuremmalla otoksella olisi paisuttanut tutkimusta erityisesti ajallisesti ja toisaalta keskittyminen ja syventyminen aiheen äärelle olisi ollut mielestäni mahdotonta useamman nuoren kanssa samanaikaisissa prosesseissa.

Oma ammatillinen suhteeni nuoreen oli työtä aloittaessani kestänyt jo pidemmän ai- kaa. Olemassa oleva ammatillinen suhde ei mielestäni ollut välttämätöntä, mutta toki jo saavutettu luottamus edesauttoi tässä tapauksessa tarinan kerrontaa. Kun nuori oli lupautunut osallistumaan tutkimukseeni, kerroin pääpiirteittäin opinnoistani, opinnäy- tetyöstäni ja suunnitelmasta sen toteuttamiseksi. Kerroin myös nuoren roolista ta- rinankertojana ja omasta roolistani lähinnä tarinankerronnan mahdollistajana. Tarina oli itselleni tutkimukseni aihe, mutta nuori itse saattoi ajatella kertovansa tarinaa itse- ään varten ja siksi evästin häntä käyttämään luovuutta tarinan kerronnan tukena oman mielenkiintonsa mukaan. Kyseisen nuoren tausta on pirstaleinen ja nuori on asunut sijaishuollossa useissa eri paikoissa. Sijoituksen kesto on kokonaisuudessaan ollut työtä aloitettaessa noin neljä vuotta. Nuoren sukupuolta, ikää tai asuinpaikkaa ei ole tarkemmin kerrottu anonymiteetin säilyttämiseksi. Pohdin kuitenkin työtä tehdessäni, onko esimerkiksi nuoren sukupuolella merkitystä tulosten kannalta. Koska kyseessä oli nimenomaan yksilön kokemuksen tutkimus, en koe sillä olevan merkitystä tulosten kannalta. Kriteereinä nuoren osallistumiselle olivat nuoren vapaaehtoisuus ja kiinnos- tuneisuus aiheeseen, suhteellisen vakaa elämäntilanne ja vakiintunut elämä nykyisessä sijoituspaikassa. Iän osalta en ollut asettanut erityistä kriteeriä, mutta työn kannalta oli mielekästä valita nuori, joka pystyi itse kerronnallisesti tuottamaan tarinaa.

Alkuperäisen suunnitelman mukaan haastattelut oli tarkoitus toteuttaa tiiviinä, inten- siivisenä ”pakettina” joka toinen viikko. Käytännössä havaitsin nuoren kuitenkin tar- vitsevan elämäntarinansa prosessoimiseen ja uuteen haastatteluun valmistautumiseen enemmän aikaa mm. omien tarinoiden kirjoittamiseen. Koska nuoren tahtiin etenemi-

nen oli mielestäni tärkeää, en pitänyt suunnittelemaani aikataulua ”kiveen hakattuna”. Haastattelut ajoittuivat toukokuun ja elokuun lopun väliselle ajalle. Itse tutkijana pysyin hitaammalla etenemistahdilla tarkastelemaan haastattelujen etenemistä oikeaan suuntaan aihe ja tutkimuskysymykset huomioiden.

Haastatteluaikaa en ollut etukäteen rajannut ja nuori sai käyttää aikaa sen verran kuin koki tarvitsevansa. Aineistoa varten tekemäni haastattelut tapahtuivat nuoren sijoituspäikassa nuoren omassa huoneessa. Kaksi viimeistä haastattelua tehtiin yleisissä oleskelutiloissa, kuitenkin niin, ettei ympäristössä ollut häiriötekijöitä. Toisinaan viereisistä huoneista saattoi kuulua ääniä, mutta haastateltavani ei kokenut niitä häiritseviksi. Varsinaisia haastattelukertoja oli yhteensä viisi. Nauhoitetut haastattelut litteroin mahdollisimman pian haastattelun jälkeen, yleensä kahden päivän sisällä haastattelusta, jotta asiat olivat vielä tuoreina mielessä. Lisäksi nuoren kanssa tehtiin kaksi valokuvauskertaa nykyisyyden omakuvaa ja tulevaisuuden kuvaa varten. Kuvauspäivinä esille tulleita nuoren ajatuksia kirjasin itselleni ylös kuvaustilanteiden jälkeen. Syyskuussa kävimme vielä prosessin yhteen kokoavan keskustelun. Päätöskeskustelussa nuoren kanssa keskusteltiin heränneistä tunteista ja esille nousseista ajatuksista. Itse kiitin nuorta hänen osallistumisestaan ja kerroin arvostavani paljon elämäntarinan jakamista. Keskustelun jälkeen nuori kirjoitti vielä erikseen ajatuksiaan palautteeksi prosessista.

Haastattelujen kestot vaihtelivat puolesta tunnista puoleentoista tuntiin. Litteroitua materiaalia kertyi yhteensä 35 sivua. Sovin nuoren kanssa, että hän sai kaiken litteroidun aineiston itse luettavakseen. Lisäksi jo etukäteen sovittiin, että litteroitu aineisto voi toimia nuoren materiaalina kirjoitettua sisäistä tarinaa tuottaessa. Nuorella oli myös mahdollisuus halutessaan kommentoida aineistoa. Ajattelin tämän tukevan sekä avoimuutta prosessissa että myös nuoren kerronnan autenttisuutta. Litteroidessani tekstiä en käyttänyt varsinaisia litterointimerkintöjä. Merkitsin tekstiin ainoastaan nauhoitetun materiaalin pohjalta pidemmät tauot kolmella pisteellä (...), sekä kerronnassa selkeästi esille tulleet tunteet sulkuihin kirjattuna, esim. (nauraa). Litteroinnin lopusta jätin pois seuraavaan haastattelukertaan liittyvän ohjeistuksen. Haastattelujen jälkeen nuori kokosi itse kirjoittamistaan tarinoista ja antamastani litteroidusta materiaalista oman sisäisen tarinansa.

Menetelmä sisältää paljon syvähaastattelun ja keskusteluhaastattelun piirteitä elämäkerran syventävässä vaiheessa. Tärkeää on tutkittavan mielipiteen hyväksyntä ja tietojen arvokkuus. Toisaalta haastattelussa on myös terapeuttisia piirteitä. Siekkinen (2007, 46) esittää esimerkkejä (Chirban, 1996) siitä, kuinka haastattelu voi edetä terapeuttisen prosessin tavoin negatiivisten ja kriittisten asioiden ja tunteiden käsittelyn kautta positiivisiin tunteisiin. Viitataan myös Kortteisen (1982) kehittämään sosiologisessa tutkimusotteessa tapahtuvaan syvähaastatteluun, jossa alun tunnustelevan ja epäilevän kerronnan kautta mennään kohti avoimempaa ja vilpittömämpää haastattelua. Tällaiseen malliin liittyy myös käsite onnellisuusmuurista. Onnellisuusmuurin käsitteen mukaan ihminen kuvittelee arjen tietoisuudessa olevansa onnellisempi kuin todellisuudessa onkaan ja muuri toimii yksityisyyden sosiaalisena puolustamisena. (Siekkinen 2007, 44–48).

Tieto erilaisista avoimen haastattelun vaihtoehdoista loi pohjaa omaan opinnäytetyöhöni siitä ajatuksesta, että nuoren elämäkerrallis-narratiivinen haastattelu voi alkaa ja edetä hyvinkin eri tavoin. Tarinan kulku ei välttämättä ole kronologinen tai etene oman ajatteluni mukaan. Tarinalla voi olla hyvinkin voimakas onnellisuusmuuri tai toisaalta tarinan kerronta voi omata terapeuttisia piirteitä. Haastatteluissa nuoren kerronnassa ei juurikaan mielestäni ollut kuvaamaani onnellisuusmuuria tai se ylittyi hyvin nopeasti. Tätä varmasti edesauttoi jo olemassa oleva ammatillinen suhde.

Käyttämäni aineiston keruumenetelmä, vaiheistettu haastattelu ei ollut itselleni entuudestaan tuttu. Avoimien kysymysten esittäminen keskusteluissa työssäni lasten ja nuorten kanssa oli kuitenkin tuttua työni kautta. Tämän vuoksi keskustelunomainen haastattelumenetelmä ei etukäteen tuntunut aivan vieraalta. Kuitenkin keskusteluihin valmistautuminen ja itse keskustelujen intensiivisyys yllättivät kertyvän materiaalin henkilökohtaisuudella ja sekä myös materiaalin määrän suhteen. Kokemukseni jälkeen allekirjoitan täysin mm. Hirsjärvi ym. (2006, 198) toteamuksen koulutuksen tarpeellisuudesta syvähaastattelujen tekemiseen. Voin kuitenkin todeta myös sen, ettei haastattelijat voi etukäteen valmistautua haastateltavan vastauksiin ja siksi haastattelu voi olla hyvinkin yllätyksellinen.

Tutkimuksen aineiston hankkimiseen on käytetty pohjana kolmivaiheisen haastattelun metodia (ks. Wengraf 2002, 111–151). Omassa työssäni poikkesin metodin käytössä sen toisen vaiheen osalta. Wengraf (2002, 119) suosittelee syventävän haastattelun

tekemistä samana päivänä kuin ensimmäisen vaiheen haastattelu. Tästä poikkesin, koska aihe oli nuorelle hyvin henkilökohtainen ja raskaskin. Lisäksi halusin antaa riittävästi aikaa tukena olevien valokuvien etsimiselle.

Kun kysyin nuorelta suostumusta opinnäytetyöhöni osallistumiseen, valokuvien käyttö ja valokuvaaminen nousivat ideoina esille tarinan kerronnan avuksi niiden tuttuuden vuoksi. Nuoren kanssa oli jo aikaisemmin, ennen tämän työn aloitusta, käytetty voimauttava valokuva -menetelmää. Valokuvien ajateltiin olevan tarinan kerronnan tukena helpottamassa tarinan tuottamisessa ja toisaalta myös herättelemässä ja konkretisoimassa muistoja sekä vahvistamassa merkityksellisten hetkien kokemusta. Erityisen tärkeää prosessissa oli se, että nuori saa kertoa vain sen minkä itse haluaa ja pysyy. Kerronnassa oleellista oli prosessin eteneminen täysin nuoren ehdoilla. Valokuva tuo esille muistoja, tunteita, ajatuksia ja ikään kuin häivähdyksiä menneestä, joihin ei välttämättä ole sanoja. Merkityksellisten kuvien avulla mahdollistetaan itsehavainnointi ja ymmärryksen syventäminen. (Halkola 2009, 13.)

Vaikka nuoren kanssa oli etukäteen sovittu valokuvan ja valokuvaamisen olevan elämäntarinan kerrontaa tukevana välineenä, päädyin kuitenkin asiaa siihen, että valokuvien käyttö oli vain yksi vaihtoehto tarinaa tukevista keinoista. Siksi nuorella oli mahdollisuus tuoda esiin itselleen mieluisia ja itseään kiinnostavia vaihtoehtoja erilaisista kertomista tukevista välineistä. Pohdin sitä, voiko oma osaamiseni tai osaamattomuuteni erilaisten luovien välineiden käytössä tuoda haasteita tai riskejä. Ajattelin kuitenkin, että koska tarina on nuoren ja hän ikään kuin kertoo sitä itselleen, on minun tutkijana annettava siihen myös nuorelle vapaat kädet ja luotettava siihen, että nuori pystyy valitsemiaan itselleen sopivia ilmaisutapoja.

Narratiivisen haastattelun vaiheistusta ja käsiteltäviä asioita olen kuvannut taulukon muodossa (taulukko 1).

TAULUKKO 1. Haastattelun vaiheistus

	Menneisyys, lapsuus 0 – 8 v.	Nykyisyys	Tulevaisuus
Pääkertomus			
Avauskysymys Haastattelukerrat 1 + 2	Elämäntarinan kerronta, tukena kirjoitelmat		
Syventävä vaihe			
Haastattelukerrat 3 + 4 Albumikuvat	Albumikuvat, merkitykselliset muistot (mm. henkilöt, hetket) Merkitykselliset kuvat Ajatuksia, haaveita ja toiveita tulevaisuuden suhteen		
Tarkentava vaihe			
Tarkentavat kysymykset, muutoutuneen sisäisen tarinan rakentaminen Haastattelukerrat 5 + 6	Kannattelevat kokemukset Oma nykyinen elämäntilanne Millaisena tulevaisuus näyttättyy, ketä ja mitä siihen kuuluu		

4.3 Aineiston analyysi

Asettamistani tutkimuskysymyksistä toinen koski selkeästi kokonaisuudessaan nuoren kertomaa tarinaa, toinen puolestaan tarinasta löydettäviä voimauttaviksi koettuja asioita. Koska kysymykset kohdistuivat nuoren kertomaan tarinaan hieman eri näkökulmista, tein aineistostani sekä narratiivisen analyysin että narratiivin analyysin.

Narratiivisen analyysin tekoon on useita tapoja. Lieblich ym. (1998) jaottelee narratiivisen analyysin neljään eri ulottuvuuteen; holistinen vs. kategorinen sekä sisältö vs. muoto. (Kaasila 2008, 46.) Omassa analysoinnissa käytän tarinan ulottuvuuksista hollistista ja kategorista tapaa tehdä analyysi. Polkinghorne (1995) kutsuu kategorista tapaa narratiivin analyysiksi, jossa systemaattisesti vertailemalla pyritään löytämään tarinan aineiston katkelmista keskeiset teoriaan verrattavat teemat. Holistinen tapa on

Polkinghornen (1995) käyttämien termien mukaan juonellistamista, jossa tarinassa pyritään löytämään esim. esiintyvät teemat, huomattavat erot ja säännönmukaisuudet. (Kaasila 2008, 46).

Polkinghornen käsitteistöä soveltaen omassa työssäni *narratiivista analyysia* eli juonellistamista edustaa nuoren kertoman tarinan eri vaiheiden teemojen löytäminen ja niiden tarkastelu. Vaikka opinäytetyöni taustalla on ajatus siitä, että jokaisen ihmisen elämäntarina on uniikki ja ainutkertainen, vertaan tarinan teemoja huostaan otettujen lasten kokemuksista tehtyihin tutkimuksiin. Työni tarinan juonentamista esittelen seuraavassa pääluvussa käyttäen mallina Kaasilan (2008) kuvailemia periaatteita elämäkerran juonentamisesta. *Narratiivin analyysia* edustaa tarinasta löydetty katkelmat, joita vertaan Siitosen (1999) esittelemään voimautumisen teoriaan. Kaasila (2008) toteaa kuitenkin selkeän rajanvedon olevan ongelmallista näiden lähestymistapojen välillä ja siksi analyysillä pyritäänkin jonkinlaiseen integraatioon, Lieblichin ym. (1998) kuvaamaan analyyttiseen siltaan. (Kaasila 2008, 48.)

Analyysia varten luin aluksi aineiston kokonaisuudessaan pariin kertaan ennen merkintöjen tekemistä. Tämän jälkeen suunnittelin, kuinka teen tarvittavat merkinnät aineistooni narratiivista analyysia ja narratiivin analyysia varten niin, etten sekoita niitä toisiinsa. En kuitenkaan halunnut tehdä analyysejä täysin toisistaan irrallisina, koska ajattelin, että tekemällä merkinnät samaan aineistoon, voin nähdä esimerkiksi millaisiin elämänvaiheisiin voimauttavat kokemukset kohdistuvat. Analyyseja erottaakseni käytin merkintöihin eri värejä. Koska analyysi oli työssäni melko laaja ja sen esille tuominen erityisen tärkeä osa työtä, olin kirjoittanut kummastakin analyysistä omat lukunsa.

4.4 Luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyöni eettisyyttä arvioin Juhani Pietarisen määrittelemän tutkimuksen eettisten perusvaatimusten pohjalta; onko tutkimus tuottanut luotettavaa informaatiota. Tämä tarkoittaa tutkimuskohteen valintaan, tiedon hankintaan ja tulkintaan, välittämiseen ja julkistamiseen sekä kollegiaaliseen etiikkaan liittyvien vaatimusten kriittistä tarkastelua ja analysointia. (Pietarinen 2002, 59). Myös samanlaisia seikkoja tuo esiin Eskola & Suoranta (1999, 212–213) kvalitatiivisen tutkimuksen ja tutkimusprosessin

luotettavuuden arvioinnista. Heidän mukaan luotettavuutta voidaan tarkastella kolmen eri termin alla; uskottavuuden, siirrettävyyden ja vahvistuvuuden.

Sekä luotettavuus että eettisyys ovat kulkeneet opinnäytetyöprosessin rinnalla alusta saakka. Näitä seikkoja pyrin huomioimaan jo suunnitteluvaiheessa sekä erityisesti työtä toteuttaessani.

Tutkimuskohteen valinta liittyi pitkälti omiin havaintoihini lastensuojelun kentältä. Eettiset seikat olivat suuri syy, miksi pohdin pitkään tämän opinnäytetyön aiheen valintaa liittyen aiheen arkaluontoisuuteen, nuoren kanssa olemassa olleeseen ammatilliseen suhteeseen sekä oman osaamisen riittävyteen kohdata nuoren tarina. Pohdin myös kauan pystynkö säätelemään sitä kerronnan tasoa, jolla tarinallisuudessa liikutaan. Lopullisen sysäyksen aloitukselle antoi suunnitelmaseminaarissa saamani positiivinen palaute aiheen osalta. Sen jälkeen olinkin valmis heittäytymään aiheen vietäväksi. Nuoren esiintyminen anonyyminä, vanhempien ja sosiaalityöntekijän kirjallinen lupa työn tekemiseen sekä nuoren informointi työn aiheesta olivat työn aloituksessa esiintyneitä eettisiä seikkoja.

Etukäteen otin huomioon sen, että tässä työssä paluu menneisyyteen voi olla nuorelle kipeä kokemus, jopa jollain tavoin hetkellisesti hajottava. Siksi oli merkittävää käydä tarina läpi vaihe vaiheelta niin, että tarinasta syntyi lopulta eheä kokonaisuus. Näitä kysymyksiä joutuu pohtimaan usein lastensuojelun parissa, kun käytetään menetelmiä, joiden avulla palataan menneeseen ja muistojen herättämiin tunteisiin. Koko opinnäytetyön ajan tiedostin kerronnan turvallisuuteen liittyvät seikat ja sen vuoksi tarkkailin nuoren reaktioita sekä kysyin haastattelujen jälkeen kerrontaan liittyneitä kokemuksia.

Vilma Hänninen (1999, 43) kirjoittaa Giddensin (1990) ajatuksesta, jonka mukaan ulkoisen tarinan kerrontaan vaikuttaa usein sosiaaliset pyrkimykset, jotka eivät kuitenkaan ole sisäisessä tarinassa. Mitä enemmän sisäistä tarinaa pystyy toiselle avaamaan, sitä luottamuksellisemmaksi voi suhdetta ajatella. Eskola ja Suoranta (1990, 55) muistuttavat kuitenkin tutkittavan ja tutkijan välisen suhteen (esimerkiksi opettaja ja oppilas tai terapeutti ja potilas) voivan vaikuttaa tiedon antamisen vapaaehtoisuuteen. Tällainen riski oli olemassa tässäkin työssä. Mielestäni en pysty täysin arvioimaan kuinka vapaaehtoista nuoren kerronta oli, mutta valittu haastattelutapa kuitenkin tuki vapaaehtoisuutta. Pyrin myös omassa roolissani olemaan herkkä ja sensitiivinen nuo-

ren kerronnan suhteen ja mm. nuoren erityisen arkaluontoiseksi kokemat asiat jätettiin käsittelemättä. Haastatteluissa vältin johdattelevia kysymyksiä ja pyrin tekemään avoimia kysymyksiä, joihin nuoren olisi vastattava kuvailemalla mm. tilanteita ja tunteita.

Tutkimuksen luotettavuutta pohtiessani tarkastelin omaa rooliani tutkijana ja samanaikaista ammatillista suhdetta nuoreen. Yllätyksekseni näiden roolien erillään pitäminen oli suhteellisen helppoa. Haastatteluille oli varattu selkeästi oma aikansa ja paikkansa ja haastatteluun liittyviä asioita ei juurikaan otettu muulloin keskusteluun. Ehkä elämäkerran kerronnan henkilökohtaisuus oli aiheenakin sellainen, jonka nuori halusi rajata niille varattuihin hetkiin. Ajattelen, että olemassa oleva ammatillinen suhde on tässä tapauksessa ollut pääsääntöisesti positiivinen. Kyseisen nuoren oli melko helppo aloittaa tarinankerronta ja luulen, että aivan vieraille henkilölle olisi ollut vaikea, ellei jopa mahdotontakin kertoa arkaluonteisista asioista. Tällöin pääseminen lähelle tarinan aitoutta olisi ollut haasteellisempaa kyseisen haastattelumenetelmän ja työhön käytetyn ajan puitteissa. Asia lienee kuitenkin persoonakohtainen ja voisi ajatella, että jollain toisella nuorella kerronta olisi ollut helpompaa aivan vieraille ihmiselle.

Kaikissa vaiheissa on ollut oleellista nuoren anonyymiuden turvaaminen ja nuoren tarinan autenttisuus. Autenttisuuden rajaa on kuitenkin vaikea arvioida. Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 35) mukaan haastattelu mahdollistaa virheiden syntymisen haastateltavan tuodessa vastauksissaan esille sosiaalisesti suotavia vastauksia. Tällainen oli mahdollista myös tässä työssä. Nuoren itse tuottaman aineiston voin ajatella olevan suurimmaksi osaksi aitoa, vaikkakin haastattelija-haastateltava-asemassa tuttuus voi vaikuttaa osin nuoren kerrontaan, erityisesti nykyisyyden ja tulevaisuuden osalta. Ehkä tällä selittyy melko niukaksi jäänyt aineisto tältä osin. Vaikkakaan konkreettisia asioita ei nykyisyydestä paljoa tullut esille, antoi valokuvaaminen ja siihen liittyvät tilanteet kuitenkin haastateltavalle mahdollisuuden tuoda esille tunteitaan ja ajatuksiin.

Aihe kaikkineen oli itselleni hyvin kiehtova ja siksi pyrin paneutumaan työhön erityisellä pieteetillä. Vaikka eettisyyden huomioiden olin pohtinut kuinka kohtaan nuoren ja kerrotun tarinan, vasta itse haastattelutilanteessa ymmärsin sen, kuinka nuori avoimesti kertoi tarinaansa ja millaisia asioita hän menneisyydestään kuvasi. Voisin kuvata tarinan menneen ”ihon alle”. Tämän vuoksi tarinan kerronnan prosessissa myös

itselleni nousi esille muistoja omasta elämästäni mm. merkityksellisten muistojen muodossa sekä myös jo unohtuneiden asioiden muistuesssa mieleen. Koska prosessi herätti itsessäni paljon tunteita laajalla skaalalla, koin että metodologia käytettäessä vastaavanlaisten aiheiden tutkimuksessa, on tärkeää olla tietoinen omasta elämäntarinastaan.

Tiedon hankinnan osalta pyrin löytämään metodin, jolla nuoren itsemäärääminen ja autenttisuus olisi mahdollista toteuttaa. Narratiivisuus ja haastattelumetodi tukivat mielestäni tätä ja olivat osaltaan tuottamassa luotettavaa informaatiota. Tutkimuksessa käyttämäni avoimen haastattelun voi ajatella olevan haasteellinen haastattelumuoto kokemattomalle haastattelijalle (Hirsjärvi ym. 2006, 198). Koinkin haasteelliseksi valitsemani haastattelumenetelmän ja erityisesti sen toteuttamisen kolmivaiheisen elämänkerrallis-narratiivisen haastattelun (BNIM) mallin mukaisesti. Vaikka itse haastattelun tekeminen oli pääpiirteittäin mielestäni jouhevaa ja mutkatonta, jouduin kuitenkin pohtimaan teenkö tutkimusta mallin mukaisesti. Tähän vaikutti hyvin paljon se, että aihetta käsittelevää suomenkielistä kirjallisuutta tai alan tutkimuksia nimenomaisella haastattelutavalla oli niukasti saatavilla. Haastattelun aineisto on anonymisoitu materiaalin litterointivaiheessa.

Tiedon analysoinnin ja tulkinnan olen pyrkinyt tekemään mahdollisimman tarkasti ja huolella. Tulkinnan olen pyrkinyt tekemään aineiston pohjalta rehdisti ilman omia ennako-oletuksia asioista tai vääristelemättä niitä. Käyttämäni aineistolainaukset olen pyrkinyt tekemään niin, että anonyymiteetti säilyisi ja etten lainauksien käytöllä loukkaa tai aiheuta mielipahaa. Kuitenkin raportoinnissa pyrin lainausten avulla vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin. **Tutkimuksen tieto on julkistettu** opinnäytetyön raportointina. Pyrin tuomaan tiedon rehellisesti ja selkeästi esille hyviä tieteellisiä käytäntöjä noudattaen mm. lähdeviittausten osalta.

Se, kuinka totta nuoren kertoma tarina on, ei mielestäni vaikuta työn luotettavuuteen, koska opinnäytetyö koskee nimenomaan omakohtaista kokemusta. Aihe ja aineiston keräämisen tapa ovat haastateltavalle melko henkilökohtaisia ja syvälle meneviä, joten täydellinen tarinan valehtelu tuskin edes olisi mahdollista. Mieltäni askarruttikin pitkän työn etenemistä se, kuinka lopullista totuutta elämäntarinan kerronnassa voi edes määritellä. Sisäisen tarinansa kokonaan avaaminen toiselle ei mielestäni edes ole tarpeellista tai välttämätöntä. Lopulta työn luotettavuuden puolesta puhuu se, että tarina

toi esille mielestäni laajasti käsityksen nuoren elämästä ja kerrotusta tarinasta. Tarinassa voi myös nähdä yhteneväisyyksiä alan tutkimuksiin sijoitettujen nuorten kokemuksista

Kertoessani opinnäytetyöstäni painotin sitä, että haastattelut on tarkoitettu ainoastaan tätä työtä varten. Tuotettava aineisto oli käytössä ainoastaan opinnäytetyötä varten ja se sovittiin hävitettävän, kun aineisto oli käsitelty. Käytännössä tämä tarkoitti nauhoitettuja haastatteluja ja litteroitua materiaalia. Koska nuori halusi litteroitua materiaalia sähköisesti itselleen jatkotyöstämistä varten, ohjeistin kuinka toimia sen kanssa mm. tietoturva huomioiden. Nuori sai itselleen myös otetut valokuvat.

5 MATKA SISÄISEEN TARINAAN

Tämä pääluku käsittelee aineiston keräämistä, käytännössä nuoren kertoman tarinan eri vaiheita. Pääkertomus toimii tarinan avaajana, josta edelleen syvennetään tarinaa albumikuvien avulla päätyen nuoren sisäiseen tarinaan. Kuvaan nuoren tarinan jokaisen vaiheen oleellisimpina esille nousseita teemoja ja kokonaisuudessaan tarinan muokkautumista vaiheittain sisäiseksi tarinaksi. Vaiheet sisältävät lainauksia nuoren kerronnasta sekä nuoren tuottamia runoja. Lainatussa tekstissä esiintyvien henkilöiden nimet on muutettu ja esiintyvät paikat kerrottu yleisellä tasolla esim. ”ensimmäinen sijoituspaikka”.

5.1 Tarinan avauskysymys ja pääkertomus

Tarinan avauskysymyksen asettelussa pyrin antamaan nuoren tarinan kerronnalle ”vapaa kädet”. Sisällytin lisäksi kysymykseeni elämän kannattelevat asiat. Perustelen valintojani sillä, etten ajatellut kysymyksen asettelua rajaavaksi, pikemminkin pyysin elämäntarinan lisäksi kertomaan enemmän. Pääkertomus jakautui kahteen eri haastattelukertaan. Nuori itse sai määritellä kuinka kertomuksensa vaiheisti. Seuraavan kerran alussa kertosin vielä avauskysymyksen sekä edellisen kerran päätöksen litteroitua materiaali apuna käyttäen, jotta tarinan jatkaminen olisi nuorelle helpompaa. Päätarinassa on kuitenkin esitetty haastattelut yhdistettynä. Mainitsen tekstissä haastattelukertojen vaihtumisesta. Kertomukseen on lisätty nuoren kirjoittamat laulun sanat sekä nuoren tärkeiksi kokemien, tarinan kerronnassa esiintyvien musiikkikappaleiden sanoja.

Haastattelun avauskysymyksenä, noudattaen Wengrafin mallia (2002, 119), esitin nuorelle:

”Haluaisin, että kerrot minulle elämäntarinasi, kaikki tapahtumat ja kokemukset, jotka ovat olleet sinulle tärkeitä. Voit aloittaa mistä haluat ja käyttää aikaa sen verran kuin koet tarpeelliseksi. Kuuntelen sinua keskeyttämättä. Teen joitain muistiinpanoja myöhempiä käyttöä varten. Voit ajatella kertovasi tarinaa ikään kuin itsellesi, sinua itseäsi varten.”

Nuorella oli tässä vaiheessa mukanaan vihkoon kirjoitettuja tarinoita muistin tukena. Haastattelun alku tuntui olevan kummallekin osapuolelle hieman jännittävä. Alkuvaiheessa nuori kertoi tarinaansa ehkä hieman arastellen, jonka saattoi havaita mm. siitä, että nuori kertoi läheisistäänkin vältellen nimiä. Alkujännityksen lauettua tukeutuminen mukana oleviin kirjoitelmiin väheni. Tarinan kerronta oli hyvin luontevaa, mistä kertoi mielestäni se, että väliin mahtui pitkiäkin taukoja ja tarinan kerrontaan liittyi sekä naurua että kyyneleitä. Useat nuoren kipeiksi kokemat hetket ja herkistyminen tarinan kerronnassa saivat myös itseni mietteliääksi ja liikuttuneeksikin.

Wengrafin (2002, 128) mainitsema hiljaisuuden sietäminen oli aluksi vaivaantunutta, samoin tilanteisiin liittyvän sopivan katsekontaktin löytäminen. Oleellista kuitenkin oli kannustaminen tarinan kerrontaan mm. katseiden ja eleiden esim. pään nyökkäilyjen avulla. Vaikka tarinan ollessa loppuillaan tuli hiljaisia hetkiä enemmän, nuori saattoi vielä jatkaa kertomastaan aiheesta tai palata vielä tarinassa aiemmin mainittuun asiaan. Tarinan lopetuksen osalta odotin niin kauan kunnes nuori itse selkeästi ilmaisi haluavansa lopettaa kerronnan. Ensimmäisellä haastattelukerralla tulkitsin lopetuksiksi sen, kun nuori sanoi olevansa väsynyt ja haluavansa jatkaa toisella kertaa. Toisella kerralla hän selkeästi ilmoitti, että oli kertonut aiheesta kaiken.

5.1.1 Tarina lapsuudesta

Nuori aloitti tarinansa siitä vaiheesta, kun oli noin kahdeksanvuotias. Varhaislapsuuttaan nuori ei kuvannut päätarinassaan lainkaan.

” Nii, mä aloitan siitä, kun mä olin alle kymmenen vuotias. Ehkä kaheksan tai jotain. Ja sitte. Nii... Ja sitte nii ja sitte silloin oli vielä kaikki hyvin ja iskä ja äiti oli vielä yhdessä.”

Heti tarinan alussa tuli esille koostettuna mukavia muistoja, **lapsuuden onnellisia hetkiä** ajasta, kun perhe oli vielä koossa ja asiat pääpiirteittäin hyvin.

”Ja sitten talvisin me ajeltiin moottorikelkalla ja tehtiin paljon lumilinnoja ja sellasia missä leikittiin, me kaikki sisarukset, paitsi se pieni. Ja kesäsin me uitiin meidän omassa rannassa mikä oli ihan siinä sadan metrin päässä ja käytiin papalla usein siellä sen mökillä uimassa... Sitten mulla on jäänyt mieleen lempiruokat, joita äiti teki usein. (nauraen) Kaalilaatikko ja makaronivelli. Ne oli mun lempiruokia. Ja sitte viikottain me siivottiin äitin kanssa paljon ja tai joka viikko oli sillai siivousjuttu. Ja autoin äitiä paljon. Ja me kuunneltiin yleensä silloin äitin lempibändiä, Yötä, Yö-yhtyettä. (nauraen)

*“Niin pienen hetken rakkaus on lumivalkoinen,
On puhdas niin kuin hanki helmikuisten aamujen.
Voi, kunpa joskus kauemmin sen loisto kestää vois,
Vaan illan tullen katoaa ja tummuu aina pois.”*
Yö: Rakkaus on lumivalkoinen

Ja sitte yks kesä tai se oli se viimeinen tai toisiksi viimeinen, kun äiti ja iskä oli vielä yhdessä ja sitte saatiin trampoliini sinne ja koko kesän ajan me hypittiin sielä vaan aamusta iltaan suunnilleen.”

Hyvin pian tarinan aloituksen jälkeen nuori kertoo elämässä tapahtuneesta muutoksesta, vanhempien erosta. Toivo vanhempien yhteen palaamisesta iti vielä eron jälkeenkin. Vanhempien erottua **perheen elämä kriisiytyi vähitellen** äidin lisääntyneen alkoholin käytön myötä. Nuoren harteille kaatui vastuuta pienempien sisarusten hoidosta ja kotitöistä.

Ja sitte... niin... kun mä olin kymmenen vuotias tai täyttäny iskä alkoi olla enemmän pois kotoo tai sillä oli paljon reissuhommia sillon ja se kierteli suomenmaata. Ja sitte me oltii äitin kanssa keskenään sielä. Sitte sillon äiti alkoi juomaan enemmän. Se oli

se kesä kun mä oli jotain kymmenen vuotias. Ja sitten äiti oli poissa aika paljon ja sitten mä ja mun sisko tai siis isosisko hoijettiin niitä pienempiä paljon. Ja... (pitkä hiljaisuus) ja tehtiin paljon kotitöitä ja siivottiin ja laitettiin pienet nukkumaan ja kaikkee tollasta tehtiin, kun äiti oli pois... Sinä kesänä ne eros, iskä ja äiti... (pitkä hiljaisuus)...niin sitte iskä kävi viimesen kerran sillon kesällä ja sitte se oli ne huus hirveesti toisille ja iskä soitti sitten yhden Anne Mattilan biisin äitille, jossa kerrottiin eroomisest ja ettei enää jaksa sitä.

Ei mikään saa mua luokses palaamaan

Ei meistä ollut tämän parempaan

Ei korulauseitasi tarvita

Mä tiedän sen ja kuivaan vielä yhden kyyneleen.”

Anne Mattila: Viimeinen kyynel

Mä aattelin aina ku äitillä ja iskällä siis jossain vaiheessa meni hyvin ja kun iskä välillä kävi ja ne puhu toisilleen sillee kiltisti, että tuntu et ne palaa yhteen ei ne sit kuitenkaan. Ja ne lopulta sitten eros sillee, että iskä sanoi ihan meiän kuullen, ettei ne oo enää yhdessä.

Päätarinassaan nuori kertoi lähipiirissä tapahtuneesta runsaasta alkoholin käytöstä useassa eri kohdassa. Näihin tilanteisiin liittyvää väkivaltaa, sekä aikuisten keskinäistä että lapsiin kohdistuvaa, hän kuvaa melko tarkasti. Väkivallan kokemuksiin liittyi usein **huoli sisaruksista ja erityisesti äidistä.**

”... tultiin takasin sieltä mökiltä äitillä oli musta silmä. Ja sitte me mietittiin tosi paljon sitä mistä se oli tullu ja äiti sano koko ajan sitä, et se oli kaatunu. Sitte me uskottii se mitä se selitti siitä. Kyllä mä sen aluks uskoin sillai. Sitte muutamana toisenaki viikonloppunaki oli käyny sillee, ku me ei oltu siellä ja mä aloin epäilee sitä.”

”...Sitte äitillä oli kerran jalassa sellai, tässä (näyttää) sääriluun kohalla, siinä oli musta pieni sellai, sellai reikä. Ja sitte, en mä oo varma onko se totta, mutta että mä epäilin itse, että ku Veijolla (äidin miesystävä) oli sellai ilmakko tai sellai. Se oli aika iso. Sellanen pyssy. Ja sit se oli kai ampunu äitiä jalkaa, ku se näytti siltä, kun siinä oli se reikä.”

*”... Sit siskoa Veijo oli lyönyt tuolilla ku se oli leikkiny jollai nukella ja oli siirrelly siinä sitä pöytää ja se oli hermostunu ja lyönyt sitä tuolilla. Ja veljeä se oli lyönyt ker-
ran sellasella leluautolla, sellasella aika isolla. En mä tiä minkä takia se niin teki...”*

”Ja sitte ku me nukuttiin siinä äitin sängyssä sitte pari kertaa yöllä mä heräsin siihen, kun äiti oli tuonu siihen jonku miehen ja sitte ne harrasti seksiä siinä mun vieressä... Siinä samassa sängyssä. Sitten mun piti herättää pienet ja mennä nukkumaan sohvalle...olohuoneeseen. Eikä ne lopettanu, vaikka mä huusin niille. (nyyhkintää). Ei se varmaan muistanu, ku se oli niin kännissä.”

Alkoholiin liittyi pääsääntöisesti negatiivisia muistoja. Toisaalta nuori kuvaa kuvaa myös alkoholin olleen osa hetkiä, jolloin aikuiset olivat hyväntuulisia.

*”...ja sitten kun ne joi tosi paljon, kun me muutettiin sinne ja ne oli sellasia ilosia, kun ne oli juonu ja oli hyväntuulisia. Siis kun ne oli juonu ne ei mitää riIELLY tai mitää sel-
lasta.”*

Nuori tuo esille tarinassaan yhteisiä iloisia hetkiä, jolloin aikuiset olivat selvin päin. Tällaisia mukavaksi koettuja hetkiä, olivat yhdessä tehdyt retket ja arjen kotityöt.

*”Popedan Ukkometso tuo hyviä sekä huonoja muistoja mieleen. Yleensä laulettiin kovaa ja korkealta tätä kappaletta. Tanssittiin ja naurettiin yhdessä. Aina sillon, kun ne oli selvin päin ne oli sillee tosi kivoja ja käytiin kalastamassa ja paistamassa mak-
karaa yhdellä laavulla tai sellasella kodalla. Sit ajeltiin mönkijällä ja mopoilla ja teh-
tiin puuhommia ja pihatöitä.”*

Nuoren kertomuksessa nousee esille **pelko ja turvattomuus** siitä, ettei kukaan perheen kriisiytyneestä tilanteesta, alkoholinkäytöstä ja väkivallasta tietävä läheinen puuttunut asiaan millään tavoin. Nuori itse puolestaan ei uskaltanut kertoa tilanteesta kenellekään, ei ystäville, lähisukulaisille tai muillekaan aikuisille. Päätarinassa tulee esille myös muistoja sosiaalityöntekijän käynnistä ja sitä seuranneesta **sijoituksesta**. Tässä tilanteessa esillä on jälleen alkoholin käyttö sekä sisaruksista ja kotitöistä huolehtiminen.

”Siinä kesän lopussa, ku sossut tuli käymään, ku äiti nukku tai kun äiti oli tullut taas edellisenä yönä kännissä kotiin, niin se nukku siellä, sitte me siinä katottiin siinä telkkaria. Sitten sossut tuli ja ne kysy, että nukkuuks tai siis missä teidän äiti on ja kyseli sellaisia ja sitte ei me tietty, että ne oli sossuja tai en mä ainakaan. Mä vaan sanoin, että se tuli eilen tai viime yönä kotiin ja että se oli juomassa jossain ja jotain kerrottiin sitten niille, että ollaan nytte ja mitä oltiin sinä päivänä tehty, laitettu pienille aamupalaa ja sitten ruokaa tehty ja sitte jotain mä olin siivonnu siellä ja sitte ne oli ihan kauhuissaan.”

Nuoren muutettua kotoaan säilyi tietynlainen lojaalius äitiä kohtaan, kenties huolehtiminenkin. Isästä tarinassa on vain harvoja mainintoja.

” Sitten mä näin aina salaa... tai siis kun mä en olis saanu nähä äitiä. Mut aluks me saatiin käydä äitin luona viikonloppuja ja sitten lopulta kun äiti joi siellä joka viikonloppu tai ei nyt joka, mut pari kertaa oli juonu, siinä loppuvaiheessa kun oltiin... Sitten ne muuttu silleen, että ne oli valvottuja ne tapaamiset ja me ei saatu enää käyä sen luona.”

”Sitte sen jälkeen mä aina salaa näin äitiä, kun mä halusin nähä sen. Mä en siitä (valvotuista tapaamisista) tykänny ja oisin mä halunnu olla, mut on se ymmärrettävää, jos sielä juuvaan nyt jälkeen päin kun aattelee. Silloin se oli sillai tyhmää, kun ne tapaamiset tuli valvotuiks.”

Esille tuli myös **elämässä salattuja asioita**, joita nuori ei ollut aikaisemmin kertonut kenellekään. Nuoren tarinassa nousee esille läheisen ihmisen tekemä itsemurha ja siihen liittyvät nuoren itsesyytökset.

Ja sitten kun mä olin edellisenä päivänä laittanu viestin sille Veijolle, että jätä äiti rauhaan ja ettei pidä yhteyttä siihen. Sitten mä aattelin pitkään, että se oli niin ku mun vika, et se kuoli. Sitten seuraavana päivänä äiti soitti ja ... et se on kuollu. (nyyhkytystä) sit mä kirjotin kaikkia viestejä ittelleni, et siis kun että (nyyhkytystä) et toivottavasti poliisit ei epäile mua siitä sitten. Mä en kertonu kellekään, kun pelkäsin, että ne lukee ne viesti, joita Veijolla on ja ne epäilee mua siitä, että se on mun vika. (ääni murtuu). Nyt mä vasta sen kerron tai en oo aikasemmin sitä kertonu. (pitkä hiljaisuus). Toisaal-

ta helpotti se, ettei äitiä enää kukaan satuta, mutta sit toisaalta on ikävä sitä tai sillee, tai oli. Se oli kuitenkin mulle sillee tosi kiltti.

Vaikka haastattelussa haastattelijan rooli on tutkimusmetodin mukaan (Wengraf 2002, 128) olla kuuntelija, en pystynyt tässä vaiheessa olla osoittamatta myötätuntoa nuorelle sanoin ja vakuuttamatta nuoren osattomuutta itsemurhaan.

5.1.2 ”Kuitenkin tästä mä selviän”

Paria viikkoa myöhemmin, ennen seuraavaa haastattelua nuori halusi esittää minulle itse uudelleen sanoittamansa laulun, itseään kitaralla säestäen. Kappale oli Lilja, ruusu, kirsikkapuu (alkuperältään englantilainen balladi Scarborough Fair). Esitys ja tilanne oli hyvin herkkä. Tämä sai itseni ymmärtämään kuinka nuori oli alkanut pohtimaan elämäntarinaansa ja laulun pohjalta saattoi tulkita nuoren pohtivan menneisyytensä ja kokemuksiaan, mutta toisaalta esille tulee kuitenkin halu selvittää tapahtuneesta.

Laulu lapsuudesta

”Paljon mä kannoin huolia sun

Kauhea suru valtasi mut

Vain muistot rankat siitä mä sain

Uskotko, uskotko kohtaloon mun?

Kerran se mieleen taas palasi

unohda en, on trauma ikuinen

Tahtoisin vaan kaiken unohtaa

Kaikki vaan myöhäistä, myöhäistä on

Kerronko kohtelusta jonka mä sain

kyyneleet, jotka valutin

Unohtaa voisın tän ikävän

kuitenkin tästä mä selviän.”

Nuoren aloitteesta tarina oli saanut tueksi musiikin. Ensimmäisen vaiheen litteroidusta materiaalista havaitsin jo viittauksia elämäntilanteisiin, joihin oli liittynyt tietty mu-

siikki. Tämän uudelleen sanoitetun kappaleen esityksen jälkeen, kysyin nuorelta luvan hänen kirjoittamiensa laulun sanojen käyttöön työssäni. Kappaleen sanoituksen liittyivät lapsen ja äidin suhteeseen, lapsuuden traumoihin ja nuoren kantamaan huoleen äidistä. Viimeiset sanat kuitenkin kertovat nuoren uskovan selviytyvänsä kaikesta kokemastaan.

Koska edellisessä vaiheessa nuori oli sanoittanut mieleisen laulun ja nuoren tarinassa oli esiintynyt mainintoja muutamista musiikkikappaleista, jotka olivat liittyneet tiettyihin hetkiin menneisyydessä ajattelin ehdottaa nuorelle musiikin ottamista jollain tavoin mukaan elämäntarinaansa. Ideani oli nuorelle mieluinen ja pyysinkin nuorta miettimään millä tavoin hän haluaisi musiikin olevan osana elämäntarinaa.

Toisessa, muutamia viikkoja myöhemmin käydyssä keskustelussa nuori jatkoi tarinaansa menneisyydestä. Vaikka esille nousi jälleen uusia, itseäni järkyttäviä asioita, pystyin olemaan puuttumatta niihin, vaan annoin nuoren jatkaa kertomustaan. Myötätuntoa osoitin lähinnä ilmein.

Joo, mä alotan nyt siitä, kun äiti löysi sen uuen miehen, Pekan. Mä kävin silloin tosi paljon siellä äitin ja Pekan luona aluks. Ei ne silloin juonu paljoo. Tai mitä mä nyt kävin siellä, niin ei silloin. Kun ne oli ollu joku puoli vuotta yhdessä ni äitillä alko ole aina musta silmä ja sit ne aina eros ja palas yhtee ja eros ja palas yhtee. Se Pekka oli lyöny sitä. Ja sitten, sitten äiti joskus kerto, et se oli kaks kertaa uhannut sitä sillee puukolla et se on pitäny sitä äitin kurkulla. Ja äiti on puhunu mulle vaan että on ollu loppu lähellä tai sillee pelotellu mua sillä.

Nuori kuvaa sijoituksen jälkeistä elämäänsä eri sijoituspaikoissa hyvin lyhyesti. **Elämästään sijoituspaikoissa** nuori kertoi lähinnä asioita, jotka liittyivät karkailuun ja päihteiden käyttöön. Elämää sijoituspaikoissa tai siellä olleita ihmissuhteita nuori ei juurikaan kuvaa tai mainitse.

”Ja ku mä en tykänny siitä yksinäisyydestä tai sillai niin että mä karkasin ja sitten mä olin viikon pois sieltä (1. sijoituspaikasta) ja mä olin silloin äitin luona koko ajan ... ja sitte mä jouduin (2. sijoituspaikka) siitä. Siellä mä asuin kuukauden tai vähän enemmän ja sitte mä kuitenkin menin takasin sinne entiseen paikkaan ja sit mä taas karkasin sieltä. Mä vähän tai siis aloin viikonloppusin juopottelemaan kavereitten

kanssa. Oli se elämä vähän heitteillä ku sitä surua ja sellasta yritti sillai tai se oli sillai muka hienoa et joi ja poltti tupakkaa. Ja sit ku kaveritkin sitä oikein tyrkytti ni ei sitä oikein voinu kieltäytyä ja sit mä en osannu sanoo ei millekään.”

Kolmanteen sijoituspaikkaan muutettuaan nuori kokee asioiden olevan kohdallaan. Esille hän nostaa erityisesti **koulunkäynnissä** tapahtuneen muutokset. Äidin suhteen nuori kokee saaneensa etäisyyttä, ”päässy yli”. Äidistä koettu huoli on hellittänyt ja nuori on tiedostanut sen, ettei voi äitiään muuttaa tai äidin alkoholismia parantaa.

”Sitte mä muutin (3. Sijoituspaikka) ja sitte sillon asiat lokshti paikoilleen. Ni sitte aloin lukee kokeisiin ja tuli hyviä numeroita ja sitte ku huomasi, et on hyvä koulussa tai siis sillai et tuli hyviä numeroita tuli enemmän sillai että, että muutenkin menee tai et numerot nousee tai et tuli hyviä numeroita (naurahtaa).”

”Niin ja sit ku muutin, ni sit mä en halunnu äitistä eroon ja sitte mä pelkäsin, etten mä saa kavereita, mut sit mä sain kuitenkin kavereita. Aikasemmin ku mä olin äitille niin ku joku psykologi, et mä kuuntelin sitä ja mä yritin sitä auttaa vaikka se ei auttanutkaan sitä mitenkään Nyt mä oon jotenkin päässy yli siitä, että mä en kuuntele sen murheita enkä sillai tai jos kuuntelen, ni mä en ota niitä sillai, et enää menetä yöunia sen takia, että sillai... sillai mä otan ne toisesta korvasta sisään ja toisesta ulos ja mä en aattele niitä sillai paljoo enää. Kun sen tietää, ettei se siitä muutu, vaikka niitä mieltii...”

Tulevaisuuden suunnitelmien osalta nuori kertoo ajatuksiaan opiskelusta ja toiveistaan työpaikan löytymiseen.

Ja sitten... .. hmmm... .. ja sitten mä hain nyttien x alalle ja kun ne kestää kolme vuotta ne opinnot niin sitten... mä en oo sen pitemmälle aatellu ku johonki haluaisin töihin sitten tulevaisuudessa tai johonkin sellaseen.

Nuoren kertoma pääkertomus kertoi hyvin paljon perheen alkoholin haurastamasta elämästä. Tässä itselleni nousi esiin ajatus siitä, kertooko nuori omaa vai äitinsä tarinaa. Tarina painottuu hyvin vahvasti koettuihin elämän vaikeuksiin ja nuoren silloinen oma lapsen rooli on muuttunut perheessä vähitellen **huolehtijan ja suoriutujan** rooliksi.

5.2 Valokuvien avulla syvennetty tarina

Tarinaa pyritään rikastamaan tässä vaiheessa edellisessä vaiheessa esiin nousseilla teemoilla. Syventävässä vaiheessa haastattelijalla on mahdollisuus täsmentää epäselviksi jääneitä kohtia. (Paananen 2008, 26.)

Wengrafín (2002, 119–120) BNIM-metodin mukaan täsmentävät kysymykset koskevat nimenomaan pääkertomuksen pääkohtia. Tässä työssä sovelsin menetelmää kuitenkin niin, että pääkertomuksen lisäksi kysymykset koskivat myös kertomuksen ulkopuolelle jääneitä tapahtumia. Koska pääkertomus kohdistui pääosin vain menneisyyden ikäviin asioihin, ei siihen ollut mielestäni tarpeen palata työn eettisyys huomioiden. Myöskään tutkimuskysymysten kannalta ajateltuna, se ei ollut mielestäni merkittävää.

Tarinan täsmentämiseen käytettiin nuoren albumikuvia. Tähän päädyin, koska en halunnut tarinaa syvennettävän asettamistani kysymyksistä lähtöisin vaan nuoresta itsestä lähtöisin. Näin hän pystyi valitsemaan itse kuvia, joiden avulla tarina jatkui. Syventävä haastattelu toteutettiin Wengrafín BNIM-metodista poiketen vasta pari viikkoa ensimmäisen vaiheen jälkeen. Wengrafín (2002, 120) mukaan syventävä vaihe olisi aloitettava mielellään noin 15 minuutin jälkeen haastattelusta. Jollei tämä ole mahdollista, pitäisi haastattelu tehdä kuitenkin samana päivänä. Sovelsin metodologia tältä osin työhön sopivammaksi, koska mielestäni nuorella oli oltava aikaa hengähtää raskaan prosessin vaiheiden välillä, työstää tarinaa edelleen ja etsiä seuraavaa vaihetta varten albumikuvia.

5.2.1 Albumikuvin matka lapsuuteen

Työssä aikaisempien haastattelukertojen tuloksena muodostunutta pääkertomusta syvennettiin olemassa olevien albumikuvien ja nuoren valitsemien merkityksellisten kuvien avulla. Nuorella oli näin mahdollisuus syventää sekä elävöittää tarinaa kuvien ja niihin liittyvien muistojen avulla. Kuvien tukemana tarinasta muodostui myös tarinallisesti eheämpi kokonaisuus ja esille nousi yksittäisiä hetkiä, muistoja ja tunteita.

Menneisyyden arvokkaiden kuvien määrittely toteuttaa voimauttavan valokuvan erästä perusajatusta, *itsemäärittelyä*. Tällöin on mahdollista määritellä elämän todeksi koetut asiat ja tätä kautta merkitykselliset kuvat, jotka rakentavat identiteettiä. Kukaan ei voi eikä saa tehdä valintoja toisen puolesta ja määrittää kuvien oikeellisuutta tai todellisuutta. (Savolainen 2009, 218.)

Ennen valokuvien katselua pyysin nuorta jo etukäteen etsimään kaikki mahdolliset valokuvat albumeista, laatikoista ja esim. sähköisessä muodossa olevat kuvat sekä mahdollisesti myös päiväkirjat ja muut elettyyn elämään liittyvät muistot, joita hän haluaa käyttää tukena ja apuna elämäntarinan kertomisessa. Kerroin myös, ettei kuvia yms. materiaalia tarvitse näyttää minulle, vaan ne voivat olla nuorella itsellään kerroksen tukena ja muistojen herättelijöinä.

Tässä vaiheessa haastattelijana roolini muuttui varsinaisessa keskustelussa aktiivisemmaksi esittäessäni täsmentäviä kysymyksiä pääkertomukseen liittyen. Vaikka itse tilanne olikin albumikuvien katselua, oli kyseessä tutkimuksen kannalta avoin haastattelu. Nauhoitin ja litteroin haastattelun ja sitä on käytetty kuvaamaan tilannetta. Litteroidessani havaitsin toisinaan nauhoituksen kuuluvan huonosti kuvien ja albumien rapinasta johtuen, joten osa materiaali oli puutteellista. Haastattelun aikana oli tärkeää, että nuori pysyi kuitenkin kertojana pääosassa ja siksi avoimin kysymyksiin vastailemalla mm. kuvailemaan valittuihin kuviin liittyviä tilanteita. Syventävän vaiheen kahden haastatteluun olin valmistautunut etukäteen kirjoittamalla itselleni muistiin aiheita sekä litteroidun aineiston että aiempien haastattelujen muistiinpanojen pohjalta, lähinnä koskien elämänvaiheita, jotka olivat jääneet miltei kokonaan kertomatta pääkertomuksessa. Aiheet käsittelivät aiheina varhaislapsuutta, merkitykselliseksi koettuja hetkiä, asioita tai henkilöitä sekä sijoituspaikoissa elettyä aikaa. Nuori kertoi valokuvistaan hyvin vapautuneen oloisesti. Varhaisesta lapsuudenajasta nuorella ei ollut paljoakaan muistikuvia. Valokuvien avulla tuli kuitenkin esille runsaasti muistoja, joissa oli mukana sisarusia, vanhemmat ja muuta sukua. Ihmiset olivat hymyileviä ja tilanteet erilaisia perhejuhlia, eli kuvien aihepiiriltään hyvin samanlaisia kuten useimmilla perheillä kotialbumeissaan on. Havaitsin nuoren katselevan kuvia hymyillen, onnellisen ja levollisen oloisena. Ajattelin nuoren näiden kuvien vahvistavan muistoja elävöittämällä lapsuudessa koettuja perheen yhteisiä hetkiä.

”Siinä on minä ja sisko. Me tehtiin pari kertaa isjän kanssa tollaisia moottokelkkaajeluja. Oltii päivä moottorikelkkailemassa. Mä muistan sen, kun me lähettiin tästä...” (ajelemaan).”

”Tää kuva... tässä kuvassa sisko istu aurinkolasit päässä pöydässä. Se oli hyvä, ku tehtiin toi lettutaikina isjän kanssa ja kerran kun se puhu puhelimessa jotain ja se aina käänty ni mä maistoin aina sormella sitä taikinaa tälleen. Ja otin sitä ja maistoin taas ja lisäsin sokeria siihen välillä, että siitä tuli makeampaa. (nauraa paljon)”

Kuvaushetki muistuttaa siinä mukana oleville ihmisille hetken tärkeydestä. Tämä hetki on arvokas, muistamisen arvoinen. Henkilöt ja elämän ajanjaksot, joista on paljon kuvia, on koettu tärkeiksi ja kuvattavan arvoisiksi. Käänteisesti ajateltuna ne henkilöt ja hetket, joista ei ole kuvia eivät ole olleet yhtä kiinnostavia ja arvokkaita. (Savolainen 2009, 213.) Nuoren elämässä ajatellun elämän käännekohdan, vanhempien eron jälkeen ei ollut lainkaan kuvia. Nuori mainitsikin keskusteluissa, ettei kyseisessä ajassa ollut mitään kuvattavaa. Ensimmäisestä sijoituspaikoista kuvia oli hyvin vähän. Tähän syyksi hän kertoi rikkoutuneen tietokoneen, jonne oli kuvia tallettanut. Toisessa sijoituspaikassa nuorelle oli tehty läksiäislahjaksi valokuvakirja, jonka nuori kertoi olevan itselleen tärkeä. Nykyisessä, kolmannessa sijoituspaikassa nuoresta oli otettu melko paljon valokuvia, mutta niitä hän ei juurikaan ottanut esille tarinassaan.

Huoneensa seinällä nuorella oli kerättyinä kehyksiin kuvakollaasi lapsuudenkuvista, eri henkilöistä ja eri hetkistä. Nämä kuvat voivat kertoa nuorelle eletystä elämästä. Kuvien voi ajatella konkretisoivan elämää, toisaalta eheyttävän pirstaleista menneisyyttä. Nuori kertoi myös puuttuvista, äidin hävittämistä kuvista. Varmaankin valokuvien hävittäminen liittyy symbolisesti myös muistojen hävittämiseen. Haastattelukertojen välillä nuorella oli sukulaisvierailuja, joiden aikana hän etsi kuvia menneisyydestä. Valokuvia ei kuitenkaan löytynyt. Tässä vaiheessa kerroin nuorelle, että kuvaamisvaiheessa olisi mahdollista kuvata elämäntarinasta puuttuviksi koettuja kuvia joko konkreettisesti esim. tiettyyn paikkaan menemällä tai symbolisesti. Tästä hän ei kuitenkaan kiinnostunut.

Nuoren albumikuvia katsellessa ja niistä keskustellessa saattoi havaita, että päätarinasta puuttuvasta nuoren lapsuusajasta, perheen yhdessä eletystä ajanjaksosta, esille nousi useita kuvia, joiden avulla elämäntarina täydentyy. Kuvien katselun jälkeen keskuste-

limme kuvista liittyen koko elämäntarinaaan. Nuoren kuvista saattoi havaita äidin olleen usein kuvien ottaja. Tästä nousi ajatus, että äiti on ilmeisesti halunnut tallentaa perheen yhteistä, tavallista arkea sekä myös sitä läheisyyttä ja hellyyttä, jota perheessä on ollut.

Savolaisen (2009, 214) mukaan kuvien avulla voi tehdä havaintoja perheenjäsenten keskinäisestä asemasta sekä myös eri elämänvaiheiden merkityksistä ja käännekohtista. Savolainen (2009, 216) ajattelee kuvissa olevan nähtävillä myös toden ja ei toden jännitteen. Nuori koki omien kuviensa kertovan hyvin todenmukaisesti lapsuuden ajasta ja tunnelmista. Kuvien erääksi keskeiseksi seikaksi havaittiin arjen kuvaaminen. Kuvat eivät olleet pelkästään perhejuhlien potrettikuvia vaan arjen tilanteiden taltiointia: lasten ja isän köllöttelyä aamulla sängyssä, yhteisiä keittiötouhuja, kesäpäivien uimareissuja, sukua juhannuskokolla, perheen lemmikkejä jne. Näin niiden todellisuusarvo korostui ja merkittävyys lisääntyi. Savolaisen (2009) mukaan kuvien katsomisen voidaan ajatella olevan kehollista; sitä tehdään kaikilla aisteilla, tunteilla ja muistoilla. Todistusvoiman ajatellaan perustuvan tähän keholliseen muistamiseen ja tunteiden uudelleen totena elämiseen. Näiden tunteiden esiin tuomiseen ei välttämättä voida edes sanallisesti yltää. (Savolainen 2009, 216.)

Ajattelen, että valokuvat voivat olla ikään kuin ”väline turvaan” kuvien lohduttavuuden kautta. Samoihin, lohdullisiin valokuviin voi palata uudelleen ja uudelleen ja kuvia voi ”tankata”. Kuvien avulla on mahdollista myös ymmärtää elämää ja niiden avulla voi löytää uutta. Tässä albumikuvavaiheessa kuvista löytyi paljon hetkiä, joissa perhe vielä vietti tavallisen lapsiperheen elämää. Tämä tuntui olevan nuorelle merkityksellistä ja hän tuntui hakevan ja etsivän kuvia onnellisuudesta ja ilosta.

5.2.2 Merkitykselliset kuvat

Tässä vaiheessa pyysin nuorta vielä valitsemaan valokuvista kaikkein merkityksellisimmät. Nuori valitsi neljä kuvaa, joihin hän haastattelun jälkeen kirjoitti runoja.

Ensimmäisessä valitsemassaan kuvassa nuori arvelee olevansa parin vuoden ikäinen, itse kuvaustilannetta hän ei muistanut. Kuvassa pieni lapsi istuu keittiönpöydän ääressä syömässä mustikoita ja kermavaahtoa. Äidillä on vierellä kesken pullan leivonta.

Kesken leivonnan äiti on ilmeisesti ottanut lapsestaan valokuvan. Kuvasta välittyvä arjen ilo ja tilanteen hauskuus olivat olleet valintaperusteita kuvalle.

”Tässä kuvassa on mansikoita ja kermavaahtoa ja mulla on vähän hiuksissakin sitä. Ja naamassa... (nauraa)”

*” Hiuksissani kermavaahtoa,
keittiöstä kantautuu iloinen naurahdus.
Äiti on ottanut kuvan minusta,
keittiössä hilpeä tunnelma.”*

Toinen kuva esitti pienemmän sisaruksen kastetilaisuudessa otettua sukupotrettia. Nuori kertoi kuvaan liittyvää hetkeen sisältyvän paljon naurua valokuvaajan haparoidessa kameran kanssa kuvaustilanteessa. Kuvasta välittyi nuoren mukaan tilannekomiikka ja huumori ja kuvaa katsoessa tuli hyvälle mielelle. Tilanne muistui edelleenkin hyvin mieleen. Kuvan valintaan oli vaikuttanut myös siinä olevat sukulaiset ja läheiset ihmiset.

”Tää on heilahtanu tää kuva, kun... mä en muista kuka se kuvaaja oli. Mut se ei oikein osannu käyttää kameraa. Ja kaikki nauro hirveesti tässä ja äitiä nauratti niin hirveesti, että se puristi mua oikeen kunnolla. Kaikki nauro vaan, kun se heilahti sil-lai.”

*” Ristiäisten viimeinen kuva.
Kamera heilahtaa, linssi välähtää.
Kaikki nauraa,
huoneessa iloinen tunnelma. ”*

Kolmas kuva esitti tilannetta, jossa nuori muisteli istuvansa lapsuuskotinsa pihalla nurmikolla, varpaat likaisina pihaleikkien jäljiltä. Tilanteesta tuli edelleen hyvät muistot mieleen ja kuvasta välittyi sisarusrakkaus.

” Meillä on tossa siskon kanssa samanlaiset takit. Mä jotenki muistan noi takit. Toisella punanen ja toisella lila.”

*”Teletappitakit tuo muistoja mieleen,
 voi kunpa pääsisin tähän hetkeen takaisin.
 Olimme vielä pieniä lapsia,
 niin viattomia.
 Ulkona paistaa ilta-aurinko.”*

Neljännessä nuoren valitsemissa kuvassa isän sylissä istui kaksi pientä lasta. Kuvan ympärille piirretty sydän symboloi nuorelle läheisten ihmisten tärkeyttä.

”Sillon ku mä sain nää kuvat mä silloin piirsin joihinkin kuviin sydämen.”

*”Piirsin sydämen ympärillemme,
 En halua teitä koskaan unohtaa.
 Silmiini vierähtää kyneleet.
 Vanhat muistot mieleeni palautuu.
 Ne kulkevat mukani läpi elämän.”*

Nuoren valitsemat kuvat olivat kaikki lapsuudesta, ajasta, jolloin kaikki oli vielä perheessä hyvin. Kiinnitin huomiota siihen seikkaan, että kuvia ei oltu valittu huostaanoton jälkeisestä ajasta, vaikka elämä oli silloin jo jonkin verran tasaantunut. Myöskään nykyisestä sijoituspaikasta ei ollut lainkaan kuvia.

5.3 Sisäisen tarinan muotoutuminen

Haastattelun kolmannessa vaiheessa on tarkoitus tarkentaa tarinaa keräämällä tarinan puuttuvaa tietoa. Vaiheessa on tarkoitus käsitellä teemoja, jotka valikoituvat vastaan tutkimustehtävää. Lisäksi haastattelussa voi nostaa kerronnasta puuttumaan jääneitä asioita sekä kipeitä ja työstämättömiä tarinoita. Tarinaa voi esim. täsmentää, tärkeitä asioita korostaa tai tuoda esille aikaisemmin unohtuneita aiheita. Tutkimuksen kannalta tässä vaiheessa on tärkeää ottaa vielä esille tutkimuksen kannalta oleellisia asioita ja mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä, joilla on merkitystä tutkittaviin asioihin. (Paananen 2008, 26.)

Tämä vaihe toteutettiin nuoren kanssa avoimella haastattelulla. Haastattelun aiheita pohditiin etukäteen vertaamalla saatua materiaalia ja niiden vastaavuutta tutkimuson-

gelmiin. Tutkimuksen kannalta puuttuvaa tietoa havaitsin olevan elämäntarinan tiettyistä ajanjaksoista, lähinnä sijoituspaikoissa eletystä elämästä ja tulevaisuudesta. Ensimmäisestä sijoituspaikastaan nuori kertoo arjesta ja mieluisaksi koetuista kotitöistä. Keskusteluissa esille nousi ajatus siitä, kuinka nuori koki tehneensä vääriä valintoja elämässään hakiessaan hyväksytyksi tulemista ja onnellisuutta. Näihin tilanteisiin hän arveli ajautuneensa ensimmäisessä sijoituspaikassa kokemansa yksinäisyyden sekä sijoituspaikan aikuisten välinpitämättömyyden ja tietämättömyyden vuoksi. Elämässä tehdyt valinnat tuntuivat nyt jälkeen päin ajateltuna vääriltä ja käsittämättömiltä. Hän kertoi kaivanneensa tuolloin enemmän aikuisten välittämistä, kiinnostusta, tukea ja ohjausta elämäänsä liittyvissä asioissa. Samaisessa elämänvaiheessa esiintyneitä rankoiksi kokemiaan asioita nuori ei halunnut tarkemmin kertoa, vaan sivusi niitä vain lyhyesti mainiten.

Lisäksi päätin tutkimuskysymyksiä silmälläpitäen ottaa esille myös elämässä kannatteleviksi koetut asiat. Keskustelussa nuori kertoi kokevansa tärkeäksi sen, että vaikeiksi koetuista asioista ja elämän vastoinkäymisistä oli voinut puhua mm. koulupsykologille ja läheisimmille ystäville. Esille tuli myös luonteenpiirteenä oleva myönteinen suhtautuminen elämään ja iloisuus. Nuori koki tärkeiksi läheiset ihmiset ja hyvät suhteet heihin. Läheisiksi koettujen ihmissuhteiden hän arveli juontuvan onnelliseksi koetusta varhaislapsuuden ajasta ja koetuista yhteisistä hetkistä.

5.3.1 Minun tieni – nuoren kirjoittama sisäinen tarina

Käydyn prosessin aikana nuori oli tuottanut materiaalia elämäntarinastaan kertoen ja kirjoittaen. Pohdimme yhdessä kuinka kerätystä aineistosta muodostetaan näkyväksi sisäistä tarinaa. Nuoren ajatus oli hänen itse kirjoittamansa tarina, jossa hän kokoaa tarinaansa. Ajatus oli mielestäni hyvä ja kirjoittamisen pohjaksi nuori sai litteroidun materiaalin. Sisäisen tarinan näkyväksi tekeminen oli mielestäni tärkeää, jotta esille nousee ajatus siitä, että yhdessä on tehty ja koettu jotain merkittävää, joka halutaan tehdä näkyväksi ja muistettavaksi. Nuoren kirjoittaman tarinan ajattelin myös olevan tärkeää nuoren omalle tarinan prosessoimiselle.

Käymämme prosessin merkittävyys tuntui konkretisoituvan minulle nuoren antaessa kirjoittamansa tarinan luettavakseni. Tunsin saaneeni luettavakseni jotain hyvin ainutkertaista, toisen ihmisen sisäisen tarinan, palasen sisintä. Oman elämäntarinan avaa-

minen toiselle ihmiselle vaatii luottamuksellisen suhteen ja saamani luottamus tuntui hyvin erityiseltä.

Ajattelin etukäteen nuoren tarinan noudattavan pitkälti litteroitua aineistoa. Esille nousi kuitenkin sekä aivan uusia asioita että myös jo kerrottujen asioiden tarkempaa kuvailua. Nuori oli avannut tarinassaan läheisen itsemurhaan liittyviä itsesyytöksiä ja hän purkaa tunteitaan kirjoittamassaan kirjeessä.

”Toivottavasti poliisit ei epäile mua äidin miesystävän kuolemasta. En puhunut siitä koskaan kenellekään, koska pelkäsin joutuvani hankaluuksiin siitä. Meinasin tulla hulluks.”

Hei ja anteeksi

Toivon, että mulle ei tule tästä mitään ongelmia.

Mutta en toivonut x:n kuolevan.

*Mua pelottaa, että mua syytetään siitä,
että x kuoli.*

*Mietin, että pitäisikö mun mennä sanomaan poliiseille,
että laitoin x:lle viestin edellisenä päivänä kuolemasta.*

En saa yöllä unta, kun mietin, että miksi menin laittamaan viestin x:lle.

Toivon x, että näet jossain, mitä kirjoitan sinulle.

Tule hakemaan mut pois täältä, jos tein väärin.

Piä joku merkki, että olet tässä huoneessa.

En tajua, miksi hakkasit äitiä.

Olit mulle tosi tärkeä isäpuoli ja toivon, että et rankaise minua.

Minua pelottaa. Mun sydän lyö tuhatta ja sataa.

Se oli mun vika, että x kuoli.

Äiti, anna anteeks, että satutin sua tälle.

T. Murhaaja ”nuoren nimi”

Tarkentavassa vaiheessa esille tulee myös **sijoituspaikoissa eletty elämä** ja erityisesti niissä koetut **mukavat muistot**.

Ensimmäisestä sijoituspaikastaan nuori kertoi hyvin konkreettisia, tavalliseen arkeen liittyviä muistoja.

”.. pelasimme kesäsin tosi paljon sulkapalloa ja jalkapalloa ja teimme pikku retkiä lähi metissä. Talvella taas laskimme pulkkamäkeä ja teimme lumilinnoja. Talvisin meillä oli tapana käydä uimahallissa joka toinen viikko. Kesällä keräsimme marjoja, mutta en saanut niitäkään paljon kerätä, koska ”sijoituspaikan aikuinen” ei antanut lupaa siihen ja halusi aina ite kerätä kaikki. Suurimman osan ajasta olin yksin huoneessani ja puhuin puhelimesta ja kirjoittelin. Tykkäsin kutoa ja oli kivaa, kun x (sijoituspaikan aikuinen) opetti minua kutoon villasukkia ja lapasia.

Nuori myös pohti elämää sijoituspaikoissa ja niiden syitä. Hän itse ajatteli oman pahan olonsa heijastuvan myös ystävyysuhteisiin.

”...enkä koskaan osannut olla sovussa kenenkään kaverin kanssa. Suutuin aina todella helposti, enkä kestänyt, jos joku kaveri haukku mun sisaruksia tai äitiä. Yleensä se olin minä, joka alotti kaikki riidat. Purin mun pahan olon kavereilleni haukkumalla niitä ja puhumalla pahaa heistä kaikille.

Nuori avasi tarinassaan myös **aiemmin vaiettuja asioita**. Näissä oli mainintoja koetusta seksuaalisesta hyväksikäytöstä sekä kuvaus nykyisessä sijoituspaikassa koetusta kiusaamisesta.

”...ja itkin monet kerrat huoneessa sen takia, koska mua kiusattiin siitä, kun olin tullut x:stä (kotipaikkakunta). Sitten mua ärsytti, jos en tajunnu jotain, niin se oli x (kotipaikkakunnan) vika.”

Sisäinen tarina kuvasi elämää nykyisessä sijoituspaikassa lähinnä hyvien kokemusten kautta. Erityisesti koulunkäynnin sujuminen oli nuorelle merkittävää.

”... muutettuani mulla alkoi koulu mennä hyvin, lopetin juomisen ja tupakoinnin, en lintsannut enää koulusta ja lopetin juttelun kaikille miehille. Oli kiva, kun sai hyviä numeroita ja mulla nous koulunkäynti päähän, eli oli pakko saada hyviä numeroita, koska oli kivaa olla hyvä. Aluksi mua pelotti kauheesti, että en saa kavereita. Ensimmäisen viikon jälkeen mulla oli jo paljon kavereita. Syy siihen, miksi en halunnut

muuttaa pois kotipaikkakunnalta, oli se, kun en halunnut eroon äidistä ja pelkäsin aina uusia asioita. Ja en uskaltanut olla rohkea ja ottaa haasteita vastaan.”

Nuori kuvasi äitiin kohdistuvan huolen vähitellen hellittäneen. Kenties huoleen liittyvän taakan keventyminen auttoi nuoren nykyiseen **sijoituspaikkaan kotiutumisessa**. Sijoituspaikan ihmissuhteita nuori kuvasi myönteisesti. Nuoren kerronnasta saattoi tulkita elämän olevan suhteellisen seesteistä ja melko tavallista, **turvallista arkea**. Nykyisyyden kertominen ei kuitenkaan saanut kovinkaan merkittävää osaa sisäisessä tarinassa. Syynä tähän oli ehkä melko lyhyt asuminen nykyisessä sijoituspaikassa ja ehkä melko tasaisesta elämäntilanteesta ei koettu olevan kertomista. Positiivisena nuori koki retkien ja matkojen tuomat **uudet kokemukset ja elämykset**.

”Aikasemmin olin äitille psykologi eli mä kuuntelin sitä ja yritin sitä auttaa ja puhua järkeä, vaikka se ei auttanukaan sitä mitenkään. Nyt mä oon jotenkin päässy yli siitä, että en kuuntele sen murheita tai jos kuuntelen, niin en menetä sen takia yöunia. En enää jaksa välittää sen ongelmista, vaikka äiti on yhtä tärkeä, kuin aina ennenkin. Kun sen tietää, ettei äiti siitä muutu, vaikka kuinka mieltii. Mutta täällä on kiva asua ja kuitenkin tuntuu, että olisin ollut täällä aina. Täällä ollessani, musta ja siskosta on tulleet läheisempiä, kun aiemmin en pitänyt niin paljon yhteyttä ja nyt soitellaan viikottain ja nään melkein joka kuukausi. Mun elämä täällä on sellaista, mitä oon toivonukki. En riitele täällä paljon muiden lapsien ja nuorten kanssa ja jos joskus tulee erimielisyyksiä, niin ne kestävät ihan pienen ajan. On vähän vaikea kertoa nykyhetkestä, koska en ole kumminkaa asunut täällä kovin kauan. Kaikki retket, joissa oon ollut mukana, on ollut ihan parhaita ja ne on jääny tosi hyvin mieleen. Niitä muistelen hyvällä mielellä.”

Tulevaisuuden osalta nuori kertoo opiskelustaan, haaveistaan töiden ja asuinpaikan suhteen. Tulevaisuuden haaveissa on myös perhe ja lemmikkieläin.

” Sitten, kun mulla ois siinä se perhe, niin aina töitten jälkeen mä hakisin ne lapset sieltä päiväkodista ja viikonloppusin vietettä mukavaa perhe-elämää, käytäisiin ulkona syömässä, illalla pidettäisiin elokuvailtoja. Välillä mentäis perheen kanssa mökille...”

5.3.2 Oma kuvat prosessin päätöksenä

Luonteva tapa prosessin päätökselle oli otettavat valokuvat. Nuori sai itse määritellä millaisen kuvan itsestään haluaisi ja missä ympäristössä. Nuori inspiroitui oma kuvan ottamisesta syksyisessä luonnosta. Otettavien omakuvien kautta oli mahdollisuus kertoa esimerkiksi nykyisestä todellisuudesta tai vaikkapa kuvitteellisia tulevaisuuden toiveita.

Nuoren kuvaustilanteet olivat hyvin luontevia. Jännitystä ei juurikaan ollut ja tuntui kuin kuvaustilanteesta muotoutui koko prosessin huipennus. Syksyinen luonto toimi taustana nykyisyyttä kuvaavalle omakuvulle. Kuvia otettiin paljon ja otetuista kuvista nuori valitsi itselleen mieluisimmat. Näistä kuvassa nuori oli värikäs sateenvarjo päänsä päällä näyttäen onnelliselta ja tyytyväiseltä kuten oli toivonutkin etukäteen. Hän itse kertoi, että kuvitteellinen pieni sade, jonka hän kertoi symboloivan vastoinkäymisiä elämässään, ei haittaisi. Nykyinen onnellisuus näkyisi silti.

Kuvissa nuori halusi kuvattavan myös menneisyyden traumoista selviämistä. Hämärä kuusimetsikkö loi puitteet näille kuville. Kuusimetsikön nuori kertoi kuvaavan menneisyyttä mm. koettua surua, pettymyksiä ja pelkoa. Nuori halusi tulla kuitenkin kuvatuksi hymyilevänä ja kertoi haluavansa näyttää kuvissa lapsuuden koettelemuksista selvinneenä ja entistä vahvempana. Nuori kertoi kuusikon läpi siivilöityvän valon symboloivan selviytymistä. Tällaisten omakuvulle asetettujen toiveiden avulla ajattelun nuoren peilanneen koko elämäänsä. Epäedullisen sään ja oman taitamattomuuteni vuoksi kuviin ei saatu taltioitua siivilöityvää valoa, mutta kuvat kelpasivat silti nuorelle. Tulevaisuuden kuvia otettiin sisätiloissa. Näissä kuvissa päällimmäisenä oli nauru. Kuvat olivat aivan läheltä otettuja kasvokuvia ja näissä nuori katsoi hyvin rohkeasti ja itsevarmasti suoraan kameraan. Nuori itse kuvasi kohtaavansa tulevaisuuden avoimena ja luottavaisena. Konkreettisenä esimerkkinä hän kertoi olevansa rohkeampi ja varmempi ammatillisista opinnoista selviämisessä ja niiden loppuun saattamisessa.

Tärkeä seikka oma kuvia otettaessa oli tilanteiden dialogisuus ja perinteisen valokuvan ottamiseen liittyvän valtasuhteen purkaminen. Nuori oli etukäteen kertonut millaisia kuvia itsestään toivoisi ja millaisen tunteen ja tunnelman niistä välittyvän. Oma roolini olikin pyrkiä luomaan täysin nuoren toiveista lähtöisin oleva kuva. Tilanteiden tunnelmaan liittyi mielestäni vahvasti herkkyyys ja arvostus, mutta toisaalta myös iloi-

suus, luovuus ja jonkinasteinen hulluttelu. Savolainen (2006, 216) ajattelee myös omakuviin liittyvän vahvasti kehollisuuden. Itselle mieleisten kuvien katsominen tuottaa mielihyvää, jonka voi tuntea, mutta jota voi olla vaikea sanoin kertoa. Omakuvien vuorovaikutuksen voima voi tyydyttää kuvatun nähdyksi tulemisen ja arvostuksen tarpeita. Yhteisen kokemuksen kautta on mahdollista tavoittaa toisen maailman sisintä. Kuvattuna olevalle sisimmän paljastaminen voi edesauttaa luottamuksen syntymistä. Parhaimmillaan tällainen hetki voi omata terapeuttisia piirteitä. (Savolainen 2006, 218-219.) Nuorelle omakuvien ottaminen oli mieleistä eikä kamerapelkoa juurikaan ollut.

6 ”HALUSIN SAADA KAIKKI HUONOT ASIAT ULOS”

Työn tuloksia tarkastelen narratiivisena analyysinä ja narratiivin analyysinä. Narratiivisen analyysin osalta tarinasta paljastui kaksi selkeästi erillistä tarinaa. Ensimmäinen, joka kertoi elämän vaikeuksista kulminoituen hyvin paljon äidin alkoholisoitumiseen ja sen seurauksiin ja toiseen, jossa nuori vähitellen nousi tarinassa selviytyjäksi. Narratiivin analyysi käsittelee puolestaan tarinasta esiin nousseita voimaantumiseen liittyviä seikkoja. Kolmantena tuloksena vastaan asettamaani tutkimuskysymykseen nuoren kokemuksesta haastatteluun osallistumisesta.

6.1 Selviytyjän tarina, narratiivinen analyysi

Ensimmäisellä lukukerralla nuoren tarina tuntui jakautuvan tapahtumiin ennen ja jälkeen elämän käännekohdan (vanhempien avioero). Tässä kohdassa tavalliseksi ja turvalliseksi koettu lapsuus muuttui selviytymiseksi arjesta väkivallan ja alkoholin käytön keskellä. Elämä oli huolehtimista sekä äidistä että sisaruksista ja perheen arjesta. Myöhemmin huoli äidistä jatkui ja varjosti elämää vielä sijoituspaikoissa.

Tarinaa uudelleen lukiessa voi myös huostaanoton nähdä eräänlaisena vedenjakajana. Huostaanoton jälkeen nuori kuvaa elämän tasaantuneen. Kuitenkin koettu yksinäisyys ajoi väärin valintoihin ja tätä kautta myös sijoituspaikan vaihtumiseen. Selviytyjän tarinaksi kerronnan voi ajatella vähitellen muuttuneen viimeisimmässä sijoituspaikassa, huolen väistyessä vähitellen sivummalle ja nuoren keskittyessä omaan elämään, opiskeluun ja ystävyys-suhteisiin. Tarinasta kokonaisuudessaan tuli esille, kuinka nuoren tavoittelema tavallinen, turvallinen arki oli elämässä vihdoinkin mahdollista. Rak-

kaus läheisiä, erityisesti äitiä kohtaan, ei ollut muuttunut, mutta läheisten elämässä ilmenevät ongelmat eivät enää olleet nuorella suurena huolenaiheena. Sekä tarinankerronnassa ja valokuvien valinnassa ja niihin liittyvissä runoissa merkittäväksi elementiksi muodostui onnellinen lapsuusaika ja siihen liittyvät muistot.

Tarinassa on nähtävissä selkeästi yhteneväisyyksiä sijoitettujen lasten kertomuksista tehtyihin tutkimuksiin. Elämäkertaketju –hankkeessa kerättiin sijoitettuna olevilta ja sijoitettuina olleilta kokemuksia elämästään. Näissä tarinoissa toistui yleisinä ja yhteisinä kokemuksina pelko, turvattomuus, suru, häpeä, yksinäisyys sekä kokemukset lapsuuden loukkauksista ja niiden voittamisesta. Selviytymisen kannalta oli koettu tärkeänä erilaiset tavat asioiden työstämisessä ja toisten ihmisten välittäminen ja kohtaaminen. (Bardy & Känkänen 2005, 65-66.) Kerättyjen tarinoiden yleiset kokemukset pilkkoutuvat kuitenkin yksión tarinoina kuultuna erilaisiksi kuvattujen tilanteiden ja tunteiden kautta.

Viimeisimmissä sijoituspaikoissa eletyn elämän ja nykyisyyden kuvaamisen nuori koki hankalaksi, koska sijoituspaikoissa asuttu aika oli nuoren mielestä melko tuore asia. Esille tuli konkreettisia asioita arjesta; koulunkäynti, ystävät ja muut läheisiksi koetut ihmissuhteet sekä sijoituspaikassa tehdyt matkat ja retket. Nykyisyyden ja tulevaisuuden kuvaavia ajatuksia ja tunteita muotoutui otettavien omakuvien ja niihin liittyneen dialogisen keskustelun avulla. Itse ajattelen, että huostaanoton jälkeinen elämä ja nykyisyys voi saada merkityksiä vasta kenties sijoituksen jälkeen. Elämänvaiheen ja sen merkityksen näkee paremmin vasta katsoessaan elämää taaksepäin, saadessaan tapahtumiin etäisyyttä ja nähdessään asioiden keskinäisiä vaikutuksia eri perspektiivistä. Kuitenkin nuoren konkreettiset tulevaisuuden toiveet olivat mielestäni erittäin positiivinen asia tarinan kerronnassa. Maslow (1968) on todennut “ Toivottomuuteen ja tyhjyyteen on vajonnut se, jolla ei ole tulevaisuutta” (Siitonen 1999, 120).

Nuoren tarinan esille tuomiseksi teemoittelin aineistoa haastattelun vaiheisiin taulukon avulla. Taulukkoon on merkitty sulkeisiin myös haastattelujen kestot (taulukko 2). Taulukosta voi havaita tarinan alun olleen hyvin paljon menneisyyden tapahtumien purkamista. Nuoren kirjoittaessa itse sisäistä tarinaansa hän havaitsi itse elämäntarinan painottuvan pitkälti lapsuuteen ja erityisesti huostaanottoon johtaneisiin syihin. Syyksi tähän hän arveli olevan tarpeen: *”halusin saada kaikki huonot asiat ulos”*. Tarinan

syventyessä ja tarkentuessa esille tulee myös tarinoita edellisistä sijoituspaikoista ja otettavien valokuvien avulla tarina päättyy nykyisyyteen ja ajatuksiin tulevaisuudesta.

Narratiivisen analyysin keskeisiksi teemoiksi voi nähdä kronologisessa järjestyksessä

- **onnellinen lapsuus,**
 - o joihin liittyi kaikki merkityksellisimmät kuvat
- **perheen elämän kriisiytyminen -> alkoholi, väkivalta**
 - o koettu **huoli, pelko** ja vaietut salaisuudet
 - o tehdyt väärät valinnat
- **elämä sijoituspaikoissa -> tavallinen, turvallinen arki**
- **tulevaisuuden kohtaaminen avoimena ja luottavaisena**

TAULUKKO 2. Tarinan teemoittelua eri vaiheisiin

	Menneisyys, lapsuus 0 – 8 v.	Lapsuus 8v. ->	Nykyisyys Huostaanoton jälkeinen aika, nykyisyys	Tulevaisuus
Pääkertomus				
Avauskysymys		Pääsääntöisesti sijoitukseen johtaneiden syiden kuvausta, ”salattuja” asioita, laulun sanat		
Haastattelut 1 (kesto 56 min) ja 2 (kesto 26 min)	---	<i>”Kerronko kohtelusta jonka mä sain kyyneleet, jotka valutin Unohtaa voisin tän ikävän kuitenkin tästä mä selviän.”</i>	Hyvin lyhyt kuvaus, lähinnä koulua koskien	Materiaalissa parin rivin maininta (asuinpaikka, opiskelu, haave lapsista)
Syventäminen				
Albumikuvat	Perhekuvia sisarus-ten ja vanhempien kanssa ja sukulaiskuvia iloisista hetkistä (mm. sukujuhlat)	---	---	---
Haastattelu 3 (Kesto 1 h, 34 min)				
Merkitykselliset kuvat	Neljä valittua kuvaa. Runoja valituista valokuvista			
Haastattelu 4 (Kesto 43 min)	<i>”Piirsin sydämen ympärillemme, En halua teitä koskaan unohtaa. Silmiini vierähtää kyyneleet...”</i>	---	---	---

Tarkentaminen				
Haastattelut 5 (kesto 1 h, 25 min) ja 6 (kesto 37 min)	---	---	Menneisyyden pohdintaa: <i>"halusin saada kaikki huonot asia ulos"</i> Elämä sijoituspaikoissa <i>"Mutta täällä on kiva asua ja kuitenkin tuntuu, että olisin ollut täällä aina. Täällä ollessani, musta ja siskosta on tulleet läheisempiä..."</i> Kannatelleet asiat	---
Nuoren kirjoittama sisäinen tarina	---	<i>"Salaisuuksien"</i> tarkempaa kuvaamista -> kirje kuolleelle läheiselle	Koulu, läheisimmät ihmissuhteet, matkat, <i>"salaisuuksia"</i> koetusta kiusaamisesta <i>"... ja itkin monet kerrat huoneessa sen takia, koska mua kiusattiin..."</i>	Tulevaisuuden toiveita, haaveita (ihmissuhteet, perhe, opiskelu, työ) <i>"... viikonloppusin vietettäis mukavaa perhe-elämää, käytäisiin ulkona syömässä, illalla pidettäisiin elokuvailtoja. Välillä mentäis perheen kanssa mökille..."</i>
Valokuvausta (kaksi kertaa)	---	---	Oma kuva: menneisyydestä selvinneenä ja nyt vahvempuna	Tulevaisuuden kuva: avoimena, luottavaisena, iloisena, onnellisena

Kokonaisuudessa tarinaa tarkastellessa ja sitä verratessa alan tutkimuksiin (mm. Barkman 2004, Remes 2005) voi tarinassa havaita olevan samankaltaisuuksia kerrotujen aiheiden osalta. Esille nousee perheessä koettu epävarmuus. Pysyvyyttä ei elämässä koeta olevan. Myös erilaiset ristiriidat perheen tilanteissa ja kuitenkin lojaalius vanhempia kohtaan aiheuttavat ambivalenssin tilanteen, jossa perhedynamiikka lopulta vääristyy. Myös lasten kokemus yksinäisyys on seikka, josta tarinoissa kerrotaan.

6.2 Voimautumisen kokemukset, narratiivin analyysi

Narratiivin analyysissä vertaan litteroitua materiaalia Siitosen (1999) käsitteisiin voimautumisesta ja voimaantumisen osaprosesseista. Käsiteltävät osaprosessit eivät kuitenkaan ole kaikissa konteksteissa ja kaikkiin ihmisiin päteviä vaan ainoastaan teoreettisia voimautumisen luokittelun kannalta (Siitonen 1999, 119). Nuoren tarinan elämän kannattelevia kokemuksia ja voimaantumisen kokemusta pohdin puhtaasti litteroidun

materiaalin pohjalta tarinassa selkeästi ilmeneviin asioihin. Pyrin välttämään erityistä tulkintaa tai syy-seuraus –suhteiden pohdintaa, jotta tuotettu tieto olisi mahdollisimman totuudenmukaista ja toteuttaisi opinnäytetyön eettisyyttä. Yksityiskohtainen narratiivin analyysi, voimaantumisen syiden ja seurausten ja eri voimaantumisen osaprosessien välillä tapahtuvan liikehdinnän arviointi olisi mielestäni hyvin haasteellista ja aikaa vievää ja vaatisi siksi kokonaan erillisen tutkimuksen. Näiden syiden vuoksi analyysi on toteutettu hyvin pelkistettynä.

Voimaantumisen kategorioista **päämäärän** asettaminen ja siihen pyrkiminen näyttäytyy nuoren tarinan pääkertomuksessa tulevaisuuden suunnitelmien lyhyellä maininnalla koskien lähinnä koulunkäyntiä. Tarinan edetessä kohti sisäistä tarinaa ja omakuvien ottamista, päämääriin liittyviä asioita ilmenee kerronnassa useammilla maininnoilla (opiskelu, suhteet läheisiin ihmisiin) ja tarkemmin kuvailtuina. Tulevaisuuden osalta nuorella on selkeästi halu pärjätä opinnoissa sekä itsevarmuus ammatin ja työpaikan saamisen suhteen. Kertomukset onnistumisen kokemuksista koulunkäynnissä voivat vaikuttaa myös haluun pärjätä opiskeluissa tulevaisuudessa. Koulussa pärjäämisen voi nähdä tekstistä myös lisääntyneenä itsevarmuutena, omalla toiminnallaan voi vaikuttaa elämänsä suuntaan. Tästä nuori kertoi esimerkkinä sen, että onnistumisen kautta tulleen rohkeuden avulla hän näkee ammatillisissa opinnoissa pärjäämisen mahdollisena. Voi ajatella myös, että opiskeluissa asetetut tavoitteet ovat olleet sopivan haasteellisia tuottaakseen positiivisia kokemuksia. Päämääränä tulevaisuudessa voi ajatella olevan myös perheen perustamisen ja toiveet hyvin tavallisesta perhe-elämästä. Nuoren asettamat päämäärät ovat myös osa voimaantumisen osaprosessien **kykyusko-****muksisia**. Valokuvaustilanteissa nuori kertoi kohtaavansa tulevaisuuden rohkeasti, avoimesti ja itseensä luottaen. Siitonen (1999, 120) kertoo Nikkasen (1997) ajatuksista, jossa tulevaisuuteen suuntautuvien prosessien tunteminen nähdään erityisen merkittävänä, jotta tulevaisuuteen varautuminen riittävän aikaisin olisi mahdollista. Jollei nykyisellä toiminnalla ole mahdollista tavoitella toivotunlaista tulevaisuutta, voi toimintastrategioita kyseenalaistaa ja muuttaa.

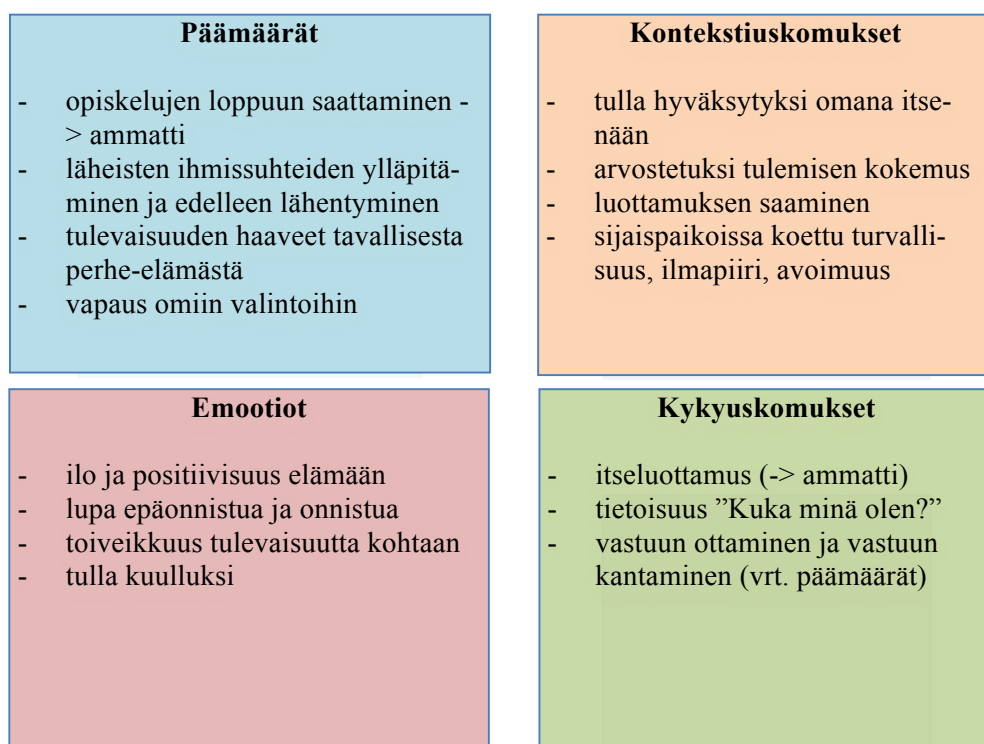
Tarinoissa nuoren kertoma voimakas huoli äidistä oli muuttunut huostaanoton jälkeen vähitellen erilaiseksi. Nuori ymmärsi äidin alkoholismia, muttei hyväksynyt sitä. Edelleen toive äidin tilanteen parantumisesta eli voimakkaana, mutta varsinainen huolehtiminen ja murehtiminen eivät olleet enää nuoren elämässä yhtä suuressa roolissa kuin aiemmin ja oman identiteetin vahvistumisen kautta oli mahdollista keskittyä omaan

elämään. Sisarusten ja muiden läheisten rooli nousi puolestaan tarinasta nykyisin esille vahvemmin. **Kontekstiuskomusten** osaprosessin kautta tarkasteluna voi tarinassa havaita, että huostaanoton jälkeisissä sijoituspaikoissa nuori on tullut hyväksytyksi omana itsenään ja kokenut arvostusta ja luottamusta. Näin voi todeta voimaantumista tukevalla kontekstilla olleen merkitystä nuoren tarinassa esimerkiksi itsemääräämisen ja turvallisen elämän kautta. Mm. Robson (1994) korostaa sallivien olosuhteiden olevan merkittäviä voimaantumisessa. On tärkeää saada toimia vapautuneesti ja aktiivisesti vastuuta ottaen ja samalla kokien tunne omien voimavarojen vapautumisesta. Myös Freire (1987) pitää merkittävänä vapauden tarvetta ja tarpeettoman autoritäärisyyden minimointia mm. koulussa. (Siitonen 1999, 121.) Tämän voi nuoren tarinaan siirrettynä ajatella olevan sijoituspaikoissa annettua luottamusta ja mahdollisuuksia vastuunottamiseen turvallisessa ympäristössä. Siitonen (1999, 122) viittaa Fordin (1992) motivaatioteoriaan, jonka mukaan päämääriin sitoutuminen ja niiden tavoittelu vaikuttavat kyky- ja kontekstiuskomuksiin sekä emootioihin. Näin voi nähdä tapahtuneen myös nuoren kertomassa sisäisessä tarinassa.

Emootioiden osalta tarkasteluna nykyisyyttä kuvaa nuoren tarinassa ja valokuvissa esiintyvä ilo ja positiivinen suhtautuminen elämään, tulevaisuuden osalta toiveikkuus. Myös turvallisiksi koetuissa sijoituspaikoissa sallitut epäonnistumiset ja onnistumiset on mainittu (epäonnistumisina ajattelen tässä yhteydessä esim. sijoituspaikoista tehdyt karkureissut). Näihin epäonnistumisen kokemuksiin nuori liitti tarinassa tärkeänä aikuisten välittämisen ja hyväksynnän. Nuori koki itse tilanteissa ”mokanneensa” ja pettäneensä aikuisen luottamuksen. Aikuiset olivat kuitenkin läsnä ja asioista keskusteltiin. Siitonen (1999, 155) mainitsee emootioiden tuovan mahdolliseksi ongelmien käsittelyn ja erilaisten vaihtoehtojen tutkimisen kriittisesti ja tätä kautta tiedostaen tehtynä tuottavan voimaantumisen kokemuksia. Laajemmalti nuoren tarinassa narratiivisen analyysin avulla löytyneen selviytyjän tarinan voi havaita toimineen myös voimauttavana kirjoitetun sisäisen tarinan kautta. Sekä nuoren tarinassa, laulun sanoissa ja runoissa voi nähdä nuoren kirjoittavan menneisyyden tuomasta vahvuudesta ja selviytymisen asenteestaan. Toisaalta aikaperspektiivi on suhteellisen lyhyt ja siksi aiheesta on vaikea tehdä johtopäätöksiä.

Yhteenvetona olen kuvannut eri osaprosessien kautta esille tulleita voimaantumista kuvaavia seikkoja (kuva 3). Nuoren kertomasta tarinasta voin todeta havainneeni huostaanoton jälkeisten sijoituspaikkojen tarjonnan nuorelle turvallisuutta, jota voi-

mauttavalta ympäristöltä vaaditaan. Myös lapsuudessa koetun onnellisen ajan voi nähdä voimaantumiseen mahdollistavana kontekstina. Nuori itse koki elämän kannattelevina asioina olleen onnellisen, perheen yhdessä eletyn lapsuusajan ja hyvät suhteet sisaruksiin. Itseen hän kuvaa positiiviseksi ja sisukkaaksi. Asettamiinsa päämääriin hän kuvasi pyrkivän sinnikkääsi ja pieniä vastoinkäymisiä hän ei tuntenut lannistaviksi. Siitosen mukaan voimauttavassa, mm. turvallisuuden, avoimuuden ja joustavuuden mahdollistamassa ympäristössä voi asettaa päämääriä ja pyrkiä niihin. Positiivisuudella latauksella on merkitystä voimavarojen vapauttamiseen ja näin päämäärien saavuttaminen voi toteutua. (Siitonen 1999, 151).

KUVA 3. Kerronnassa ilmenneet voimaantumisen tekijät osaprosesseittain.

Voimaantumisen osaprosessien tuloksena voidaan nähdä voimaantuminen ja edelleen vahva sitoutuminen ja motivoituminen. Tällaisesta ilmiöstä Siitonen (1999, 169) käyttää termiä katalyytti-ilmiö. Nuoren tarinasta voi havaita sitoutumiseen ja motivoitumiseen liittyviä seikkoja mm. opiskelujen osalta, mutta tämän kaltaisessa työssä motivaation tason tarkempi analysointi ei mielestäni ole mahdollista.

6.3 Nuoren ajatukset elämäntarinan kertomisesta

Konkreettisenä tuotoksena oli nuoren kirjoittamaan sisäiseen tarinaan pohjautuva, valokuva-albumiin tehty ”kirja”. Nuori valitsi siihen sisäisen tarinansa lisäksi haluamiaan kuvia, laulujen sanoja ja runoja. Vanhat albumikuvia skannattiin tietokoneelle, tulostettiin valokuvapaperille ja nuori hyödynsi niitä tarinansa kuvittamisessa. Asioiden konkretisointi ja näkyväksi tekeminen oli mielestäni tärkeää, jotta prosessiin käytetty aika ei myöhemminkään tunnu turhalta. Yhdessä on koettu jotain merkityksellistä ja arvokastakin, johon on halutessa mahdollista palata.

”...tarinan kertominen on ollut hyvä, koska oon saanu kertoa kaikki hyvät sekä huonot asiat ja tuntuu kuin kivi olisi vierähtänyt sydämeltä kun sai kertoa... tää koko juttu on ollut hieno juttu. Olen nähnyt elämäni sekä hyvät että huonot puolet, mikä asia antaa voimaa, mikä taas vähän vähemmän.”

7 POHDINTA

Viittasin tämän raportin Lastensuojelu -luvussa Heinon (2009, 73) ajatukseen siitä, että sijaishuollossa jokainen lapsi tarvitsee rakastavan ihmissuhteen. Tämä asiakkaiden ja tässä tapauksessa sijoitettujen lasten ja nuorten kohtaaminen on ammatillisesti mietityttänyt itseäni ja se lienee syy, mikä ohjasi itseäni tämän työn tekemiseen. Sosiaalialan ammatillisessa auttamistyössä on tärkeää eettinen herkkyyks ja tunneyhteyden rakentaminen. Asiakkaan kohtaamisessa ei riitä pelkkä asiakkaan kunnioitus, vaan kunnioittamisen välittymiseen tarvitaan lämpöä: suoraa katsekontaktia, hymyä ja kosketusta. (Juujärvi ym. 2011, 79–85.) Tällaisen suhteen voisi ajatella olevan työssä dialogisuutta, itse käytän kuitenkin sanaa rakkaudellisuus. Kyse ei ole sellaisesta ”synnynnäisestä” rakkaudesta, jota vanhempi tuntee biologista lasta kohtaan. Ajattelen kuitenkin rakkaudellisuuden olevan työn peruspilareita. Jokaisella lapsella on tarve tulla rakastetuksi. Biologisen lapsen kanssa rakkaudellinen suhde syntyy yhdessä eletyn elämän aikana. Koska vieraan lapsen kanssa taustalla ei ole tätä yhteistä taivalta, lienee ymmärrettävää, ettei rakkaudellisuus tule automaattisesti lapsen mukana. Tämän tyyppisen aidon suhteen luomiseen sijaishuollossa voi auttaa lapsen elämäntarinan ja lapsen historian ymmärtäminen. Työntekijän osalta sosiaalialalla olisi mielestäni joskus aiheellista pohtia omaa roolia lapsen tai nuoren tarinassa. Joillekin lapsille

esim. omahoitaja saattaa olla sijoituksen aikana elämäntarinassa ainoa pysyvä aikuinen.

Ojasen (1996) mukaan ihmisellä on luontaisesti tarve tuntea itsensä arvokkaaksi. Arvokkaaksi tuntemisen vähäinenkin lisääminen voi vaikuttaa uudistavasti sekä yksilöettä ryhmätasolla energiamäärään (Siitonen 1999, 117). Kertojan ja kuulijan vastavuoroisuus tarinan kerronnassa lisää tätä arvokkuuden ja hyväksytyksi tulemisen tunnetta kummallakin osapuolella. Työntekijälle voi itselle olla suuri hyöty siitä, että tutustuu ja tietää asiakkaan kokemusmaailmasta. Tarinan kuulemisen avulla voi esim. ymmärtää lapsen haasteellista käyttäytymistä ja asioille annettuja merkityksiä. Työntekijällä ymmärryksen lisääntyminen voi vaikuttaa asiakkaiden kohtaamiseen ja omaan työssä jaksamiseen ja kenties myös työyhteisön hyvinvointiin, työn tuloksellisuuteen ja tuottavuuteen.

Nuoren tarinan pääkertomuksessa esiintyneet aiheet koskivat lähinnä elämässä koettuja vaikeuksia. Pohdin sitä, miksi pääkertomuksessa oli sivuutettu onnellinen lapsuus sekä myös huostaanoton jälkeinen aika. Tämän pohjalta voisi pääkertomuksen ajatella olevan se tarina, mitä hän oli tottunut viranomaisille ja sijoituspaikkojen ohjaajille kertomaan. Useaan otteeseen aiemminkin kerrottu tarina tuli tälläkin kertaa päällimmäisenä esille. Voisin ajatella, että elämän haasteista ja vaikeuksista koottu tarina ja sen omaksuminen osaksi itseä on omiaan murentamaan käsitystä itsestä. Edelleen positiivisiksi koetut hetket puolestaan auttavat korjaamaan ja rakentamaan uutta. Tämän vuoksi pitäisin tärkeänä kokonaisen elämäntarinan käsittelemistä ja näkemistä. Esimerkiksi tällaisella käyttämälläni haastattelutavalla kerätyn aineiston kautta nuoren tarina näyttäytyy aivan erilaisena kuin viranomaisilla olevien dokumenttien kautta. Siksi toivoisinkin sosiaalialalla toimivien eri ammattilaisten tiedostavan asiakkaan tarinan kerronnan ja kuulemisen merkityksen eri asiakasryhmien parissa.

Pohtiessani sitä, mitä tästä opinnäytetyöstä jäi päällimmäisenä ajatuksiini, on se, että olen entistä vakuuttuneempi siitä, että jokaiselle lastensuojelun asiakkaalle tulisi tarjota mahdollisuus oman elämänsä peilaamiseen elämäntarinansa kautta. Omahoitajan tai muun lähellä olevan turvallisen **aikuisen tulisi olla mahdollistaja** tähän prosessiin; tarjota tila, olla läsnä ja kuunnella aidosti tarinaa.

7.1 Opinnäytetyön hyödynnettävyys

Käyttämäni haastattelumetodi on mielestäni Hännisen (1999, 42) kuvaama refleksiivinen minäprojekti. Nykyisessä alati muuttuvassa, hektisessäkin maailmassa on haasteellista luoda itselleen suhteellisen yhtenäistä elämäntarinaa. Tiedon tulva ja erilaiset vaihtoehdot hankaloittavat oman tarinan muodostamista. Ajattelen, että nuorilla, joilla ei ole muodostunut selkeää käsitystä omasta tarinastaan, voi olla entistä vaikeampi koota käsitystä itsestään. Itsestä oleva hajanainen käsitys, epäselvyys siitä, kuka olen ja mitä tulevaisuudeltani haluan, vaikeuttaa valintojen ja päätösten tekoa.

Tulevaisuuteen suuntaaminen voi tuntua haasteelta.

Elämäntarinan hahmottamiseksi ja tarinan eheyttämiseksi on olemassa työvälineitä erilaisiin tarkoituksiin ja erilaisten asiakasryhmien parissa työskentelyyn. Tämän työn tulosten pohjalta en voi välttyä siltä ajatukselta, että käyttämäni Tom Wengrafin (2002) luoma haastattelumetodi olisi sovellettavissa elämänkerralliseksi työmenetelmäksi mm. lastensuojelun parissa. Tämän työn tulosten perusteella ei kuitenkaan ole mahdollista tehdä yleistyksiä kyseisen menetelmän toimivuudesta lastensuojelun kentällä.

Opinnäytetyön aikana herännyt ajatus haastattelumetodin toimivuudesta työmenetelmänä, sai ottamaan yhteyttä BNIM-metodin luoneeseen Tom Wengrafiin. Lähettämässäni sähköpostissa tiedustelin metodin käytöstä sosiaalialalla sekä myös sitä, onko metodia hyödynnetty terapeuttisesti. Wengrafin kautta sain vastauksia metodin käytöstä kolmelta henkilöltä. Näistä kahden vastaajan mielestä tutkimusmenetelmällä oli havaittu selkeästi terapeuttisia vaikutuksia. Tämän metodin avulla on tehty tutkimuksia eri aloilla ja useiden erilaisten asiakasryhmien parissa mm. sosiaalialalla syrjäytyneiden ja alkoholi- ja huumeongelmaisten parissa sekä myös esim. työyhteisöissä. Kolmas vastaaja kertoi menetelmän avulla kerättyjen tarinoiden pohjalta tehdystä lyhytelokuvasta. Rufus Stone –nimisen elokuvan (Jones 2012) tarina käsittelee seksuaalista heräämistä 50-luvun Britanniassa edeten nykypäivään. (Wengraf 2012a.) Myöhemmin tavatessani Wengrafin keskustelimme haastattelumetodin soveltamisesta sosiaalialan työmenetelmäksi. Wengraf itse oli myös tietoinen terapeuttisista vaikutuksista, joita haastattelulla on saatu aikaiseksi. Hänen oman näkemyksensä mukaan elämäntarinan kertominen rakentaa käsitystä omasta itsestä. Tietoisuus menneisyydestä rakentaa ihmisen minuutta ja tämän pohjalta myös nykyisyyden ymmärtäminen ja

tulevaisuuden näkeminen ja tulevaisuuteen suuntaaminen on helpompaa. (Wengraf 2012b.)

Omien kokemusteni perusteella olen havainnut sijoitetuille lapsille muodostuvan erilaisia suojautumiskeinoja oman elämäntarinan näkemiseen. Tällöin myös elämässä olevat kannattelevat asiat saattavat jäädä koettujen ikävien asioiden varjoon. Näiden kannattelevien asioiden löytäminen on sen vuoksi oleellista. Yhdyn täysin Erosen (2004, 376) tutkimuksen toteamuksiin sijaishuollon sosiaalisten suhteiden erityisestä asemasta. Sekä työntekijällä että työyhteisöllä on tärkeä rooli näiden sosiaalisten suhteiden oivaltamisessa. Nämä suhteet ovat keskeisiä lapsen tai nuoren minän rakentamisessa. Toivon, että opinnäytetyöni herättää pohtimaan asiakkaan äänen ja tarinan esiin nostamista erilaisten mahdollisuuksien kautta: sosiaalialalla on mielestäni tärkeää kerätä tutkimusten avulla autenttista, subjektiivisiin kokemuksiin perustuvaa tietoa hyödynnettäväksi mm. yksilötasolla tehtävässä työssä eri asiakasryhmien parissa.

7.2 Jatkotutkimusaiheet

Vaikka tarinoiden voi ajatella olevan vain osa arkea, ovat ne mielestäni sosiaalialan ”näkymättömien” asiakasryhmien osalta hyvin erityisessä asemassa. Näkymättömille tarinoille on annettava mahdollisuus tulla nähdyksi. Koska oma opinnäytetyöni oli ainoastaan yhden nuoren tarinan tarkastelua, toivoisin tutkimuksia tarinallisuuden käytöstä eri ikäisten lasten ja nuorten sekä erityisryhmien ja vanhusten parissa, jolloin voitaisiin kysyä esim.:

- Millaisia vaikutuksia elämäntarinan kerronnalla ja reflektoinnilla voidaan saavuttaa eri ikäisten lasten ja nuorten / vanhusten parissa?
- Kuinka asiakkaan elämäntarinan kerronta vaikuttaa työntekijän ja asiakkaan väliseen suhteeseen?
- Kuinka tarinan kerrontaa voisi soveltaa erityisryhmien elämäntarinan näkyväksi tekemiseen?

Mielestäni on pohdittava myös kuinka lastensuojelussa erilaiset sijoituspaikat voivat pyrkiä voimaannuttavan kontekstin luomiseen. Tällainen ympäristön rakentaminen vaatii Siitosen (1999, 131) mukaan perusteellista vihkiytymistä asiaan, herkkyyttä toisen äänen kuulemiselle sekä nöyrää mieltä. Kovalla yritykselläkään tämä ei välttä-

mättä ole riittävä perusta voimaantumiselle, sillä lopulta prosessi on ihmisestä itseltään lähtöisin. Tämän pohjalta näkisin tarvetta myös tutkimuksille, joissa kysymyksiä nä voisivat olla:

- Millaisia toimia sijaishuoltopaikoissa voidaan tehdä voimaannuttavan kontekstin luomiseksi?
- Millaisia tuloksia tällä on mahdollista saavuttaa?

7.3 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyöprosessi oli kokemuksena itselleni merkittävä sekä yhdessä nuoren kanssa kuljettuna että myös itselleni yksilönä. Nuoren kanssa kuljetun matkan antina koen olleen koetun dialogisuuden ja tunteen, jota kuvaan rakkaudellisuudeksi. Vaikka itsessään nuoren tarina oli hyvin yhteneväinen sijoitettujen nuorten tarinoiden kanssa, koen kuitenkin nuoren elämäntarinan ja hänen kokemusmaailmansa auenneen itselleni aivan eri tavoin. Prosessissa reflektoinkin usein opinnäytetyössä saamaani tietoa arjen työhön mm. asiakkaan kohtaamisen ja eettisyyden osalta ja havaitsin, kuinka helposti työntekijä saattaa tietämättään arkipäiväistä tai mitätöidä asiakkaalle merkityksellisiä asioita.

Syrjälän (2007, 230) mukaan tarinoiden kertominen toimii välineenä sekä persoonan kasvulle että ammatilliselle kasvulle. Opinnäytetyössäni käyttämän tarinallisuuden myötä koen itse kasvaneeni ammatillisesti sekä tiedollisen osaamisen että ammatillisen identiteetin kehittymisen osalta. Opinnäytetyöhöni havaitsin ikään kuin huomauttani koonneeni yhteen opintojeni aikana itseäni kiinnostaneita aiheita, opittua teoriaa ja kerättyjä kokemuksia. Ehkä siksi siihen paneutuminen intensiivisesti oli mielekästä ja itselleni tuottoisaa.

Tätä opinnäytetyötä koskeva teoriaosuus oli laaja ja oman mielenkiinnon kohdistaminen työn kannalta oleelliseen olikin toisinaan haasteellista. Narratiivisuus pohjateoria on hyvin monisyinen ja aiheen jäsentely sopivaksi oli jo itsessään haaste. Myös valitsemaani tutkimusmetodiin perehtyminen vaati työtä englanninkielisen kirjallisuuden vuoksi. Koin tutkimusmetodin hyväksi aineistonkeruutavaksi löytääkseni vastauksia asettamiini tutkimuskysymyksiin. Ajattelen, että myös tarinan tuottamisessa rinnalla kulkeneet tukimenetelmät olivat erittäin merkittäviä muistojen ja tunteiden syven-

tämisessä. Haastattelut itsessään olivat haasteellisimpia kuin olin etukäteen arvanut. Erityisesti pääkertomuksen tuottamiseen käytetty yhden kysymyksen malli, jossa äänessä oli vain nuori, oli vaikeaa alun vaivautuneisuuden vuoksi. Kuitenkin alkuvaiheen jälkeen koin, että haastattelujen aikana muotoutui luottamuksellinen ilmapiiri, jossa kummankin osapuolen oli hyvä ja turvallinen olla.

Varmistusta menetelmän oikeansuuntaiselle käytölle sain keskustellessani metodin luoneen Tom Wengrafin kanssa. Kerroin poikenneeni metodin käytöstä toisen vaiheen osalta, koska pääkertomus koski lähinnä nuoren elämän ikäväksi koettua ajanjaksoa ja työni mielenkiinto kohdistui elämässä koettuihin kannatteleviin elementteihin. Wengraf ymmärsi tekemäni valinnan, mutta kehotti kuitenkin jatkossa noudattamaan metodin mallia, jotta pääkertomuksesta olisi mahdollista saada syvempää tietoa. (Wengraf 2012b.) Tässä tapauksessa olisin voinut kysyä syventävässä vaiheessa nuoren ikäväksi kokemasta ajanjaksosta enemmän, kyseenalaistaen ja ehkä hiukan painostaenkin nuoren kertomaa. Tätä pohtiessani luulen, että kyseisestä ajanjaksosta olisi mahdollista löytää asioita, vaikka hyvin pieniäkin, jotka nuori voisi nähdä esim. kannattelevina tai positiivisina. Näin ”mustana” koettu jakso elämässä voisi saada uusia sävyjä ja elämäntarina voisi näyttäytyä hiukan erilaisena. Huomioitavaa tässä on kuitenkin mielestäni se, ettei elämäntarina ole koskaan valmis ja ihmisen sisäinen tarina muovautuu koko elämän ajan.

Wengraf (2012b) kertoi metodin käytön vaativan sekä tietoa että käytännön harjoittelua. Hän kannusti kouluttautumaan BNIM metodin käyttöön ja hyödyntämään metodologia tutkimusten lisäksi myös sovellettuna työvälineenä lastensuojelun parissa.

Opinnäytetyötä tehdessäni ja metodologia valitessani pohdin elämänkerrallis-narratiivisen materiaalin vähyyttä verrattuna muihin tutkimustapoihin ja metodeihin. Kuten alun teoriaosuudessa totesin narratiivisuus on suuntauksena melko uusi ja ei ole saanut vakiintunutta ja arvostettua jalansijaa tutkimusmenetelmänä. Kuitenkin omien positiivisten kokemusten jälkeen voin kehottaa pohtimaan elämänkerrallis-narratiivisen BNIM-metodin käyttömahdollisuuksia yksilöiden kokemuksia tutkittaessa mm. opinnäytetöissä.

Kokonaisuudessaan opinnäytetyöprosessi oli jatkuvasti muuttuvan ja elävän tarinan prosessoimista työn tavoite silmällä pitäen. Tarinallisuus ja tarinan imu veivät muka-

naan ja voisin luonnehtia opinnäytetyöprosessia erityisen merkittäväksi oppimiskokemukseksi, jossa itsekin koin voimaantuneeni.

8 EPILOGI

Vertauskuvallisesti ajattelen, että oma elämäntarina on kuin peili, josta voi itseään katsoa. Peili voi olla säröinen, kenties hieman samentunutkin. Jotta oman kuvan näkisi peilistä kokonaisena, on mentävä kauemmas. Omat kädet eivät välttämättä riitä pitämään peiliä riittävän kaukana ja tämän vuoksi tarvitaan usein avuksi toinen. Oman kuvan näkeminen voi satuttaa. Siitä näkee oman haavoittuvuutensa, mutta tarpeeksi katsottuna myös sen voiman, joka itseen on koettelemusten kautta tullut. Selviytymisten kautta syntyy myös vahvuus ja usko tulevaan. Kun peilikuvaa katsoo tarpeeksi kauan tai yhdessä toisen kanssa, voi särötkin nähdä kauniina ja ikään kuin osana omaa kuvaansa.

Nuoren kanssa kuljetun matkan aikana kohtasimme yhdessä elämän säröisyyttä ja kauneutta. Nuori päästi minut sisälle omaan kokemusmaailmaansa. Koin itse sen hyvin arvokkaana ja olen tästä kokemuksesta hyvin kiitollinen. Myös nuori koki oman tarinan kertomisen tärkeänä ja tarpeellisena ja hän toteaakin lopuksi:

”... ja tulevaisuudessa tätä olisi hyvä käyttää muillakin sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla, koska se auttaa, vaikka aluksi saattaa tuntua, ettei siinä ole mitään järkeä, niin kyllä siinä on paljonkin.”

LÄHTEET

- Bardy, Marjatta 2004. Lasten auttaminen lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, Anna-maija, Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Kus-tannusosakeyhtiö Tammi, 192 – 201.
- Bardy, Marjatta 2009. Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Teoksessa: Bardy, Marjat-ta 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Bardy, Marjatta & Känkänen, Päivi 2005. Omat ja muiden tarinat Ihmisyyttä vaali-massa. Vammala: Stakes.
- Eronen, Tuija 2004. Kiusatut, etsijät, tyytyväiset ja rikkaat, erilaista häpeästä selviy-tymistä lastensuojelun asiakkaiden omaelämäkertoissa.
http://www.sosiaalipoliittinenyhdistys.fi/janus/0404/artikkeli2_0404.pdf. Luettu 12.10.2012.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Ford, Martin E. 1992, *Motivating Humans: goals, emotions and personal agency be-liefs*. New Delhi: Sage Publications.
- Halkola, Ulla 2009. Mitä valokuvaterapia on? Teoksessa: Halkola, Ulla, Mannermaa, Lauri, Koffert, Tarja & Koulu, Leena (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Helsin-ki: Duodecim.
- Heikkinen, Hannu L.T. 2007. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Te-oksessa: Aaltola, J & Valli, R. (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heino, Tarja 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa: Bardy, Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hentinen, Hanna 2009. Valokuva terapeutin työvälineenä. Teoksessa: Halkola, Ulla, Mannermaa, Lauri, Koffert, Tarja & Koulu, Leena (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Duodecim.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme Helena. 2000. Tutkimushaastattelu. Helsinki: Yliopisto-paino.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2006. Tutki ja Kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hyvärinen, Matti 2004. Eletty ja kerrottu kertomus. Pdf-dokumentti.
<http://www.hyvarinen.info/material/elettyja.pdf>. Ei päivitystietoa. Luettu 20.4.2012.
- Hänninen, Vilma 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yli-opisto, sosilogian ja sosiaalipolitiikan laitos.

Jones, Kip 2012. Pdf-dokumentti. Getting personal: Bringing biographic characters to life on the screen in the short film, Rufus Stone
http://www.angelfire.com/zine/kipworld/Getting_personal.pdf. Ei päivitystietoa. Luettu 23.9.2012.

Juujärvi, Soile, Myyry, Liisa & Pessa, Kaija 2011. Eettinen herkkyyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Kaasila, Raimo 2008. Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa: Kaasila, Raimo, Kajala, Raimo, Nurmi, Kari E. (toim.). Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 41 – 66.

Koffert T. 2009. Valokuva ja kognitiiviset työskentelytavat depressiopotilaiden hoidossa. Teoksessa: Koulu, Leena (toim.) Valokuvan terapeutinen voima. Keuruu: Ota-va, 93-101.

Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417. WWW-dokumentti.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Ei päivitystietoa. Luettu 14.3.2012.

Lastensuojelun käsikirja: Lastensuojelun arvot ja periaatteet. WWW-dokumentti.
<http://www.sosiaaliportti.fi/lastensuojelunkasikirja>. Päivitetty 31.1.2012. Luettu 14.3.2012.

Mannermaa, Lauri 2000. Uusia tapoja katsoa ja tuntea, nähdä ja oivaltaa. Teoksessa Mieli ja taide. Toim. Heikkilä, Tuula, Paloheimo, Leena & Taipale, Ilkka. Vantaa: Printway Oy, 61 – 74.

Morgan, Alice. Johdatus narratiiviseen terapiaan. Jyväskylä: Kuva ja Mieli Ky.

Paananen, Soile 2008. Saksalainen elämäkertametodologia oppimisen tutkimuksessa. Teoksessa: Kaasila, Raimo, Kajala, Raimo, Nurmi, Kari E. (toim.). Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 19 – 39.

Pietarinen, Juhani 2002. Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Karjalainen, Sakari, Launis, Veikko, Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.). Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus, 58–69.

Remes, Silja 2005. Pdf-dokumentti.
http://www.socca.fi/files/84/Tieto_nousee_kentalta.pdf. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 2/2005. Luettu 14.9.2012.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto
<<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Luettu 18.9.2012.

Saarela-Kinnunen, Maria ja Eskola, Jari 2007. Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa: Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 184 – 195.

Savolainen, Miina 2009. Voimauttava valokuva. Teoksessa: Halkola, Ulla, Mannermaa, Lauri, Koffert, Tarja & Koulu, Leena (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Duodecim.

Siekkinen, Kirsi 2007: Syvähaastattelu. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalla tutkijalla. PS-kustannus. Jyväskylä, 44–59.

Syrjälä, Leena. 2007. Elämänkerrat ja tarinat tutkimuksessa Teoksessa: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Aaltola, Juhani (toim.), Valli, Raine, 2007. PS-kustannus. Jyväskylä, 229 – 240.

Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Väitöskirja.
<http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf>. Luettu 13.3.2012.

Taskinen, Sirpa 2007. Lastensuojelulaki. Soveltamisopas. Helsinki: Stakes.

UNICEF. <http://www.unicef.fi/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus>. Luettu 13.4.2012. Päivitetty 12.4.2012.

Unicef. Lastenoikeuksien sopimus.
http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf. Luettu 13.4.2012. Päivitetty 5.11.2009.

Wengraf, Tom. 2012a. Sähköpostikeskustelut 23.9.2012 – 6.10.2012.

Wengraf, Tom. 2012b. Keskustelu 26.10.2012.

Wengraf, Tom. 2001. Qualitative Research Interviewing. London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

White, Morgan 2008. Karttoja narratiiviseen työskentelyyn. Jyväskylä: Kuva ja Mieli Ky.

Liite 1. Lupa nuoren osallistumisesta opinäytetyöhön

Hei!

Opiskelen Mikkelin ammattikorkeakoulussa sosionomiksi. Opinnot ovat edenneet nyt opinäytetyö vaiheeseen. Opinäytetyöni aiheena on selvittää millainen on sijoitetun nuoren elämäntarina ja millaisia kannattelevia asioita elämäntarinassa on. Aineisto kerätään haastatteluilla, jotka nauhoitetaan. Opinäytetyön valmistuttua kerätty materiaali hävitetään.

Opinäytetyössäni noudatan ehdotonta salassapitovelvollisuutta. Nuori tai hänen läheisensä eivät ole tunnistettavissa työn raportissa.

Ystävällisin terveisin,

Anne

Anne Marttiin

Puh. 040-7523883

Ala-Räävelintie 2

18300 Heinola

anne.marttiin@koivujatahti.fi

Annan luvan _____ (nuoren nimi)

osallistumiselle Anne Marttiin tekemään opinäytetyöhön, joka käsittelee kyseisen nuoren elämäntarinaa ja elämässä koettuja kannattelevia kokemuksia.

Paikka

Pvm

Nimikirjoitus ja nimenselvennys